

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет сходознавства

Кафедра китайської філології

Кваліфікаційна робота
з філології на тему:

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В
СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ**

Студент (ки) групи Мпкит 52-20

факультету сходознавства

денна форма навчання

з освітньо-професійної програми

галузевий переклад: китайська мова, англійська

мова

спеціальність 035 Філологія

Дігтяренко Вікторії Володимирівни

Науковий керівник:

доц. Тімкова Т.М.

Допущено до захисту

«___» _____ 2021 року

Завідувач кафедри

_____ Любимова Ю. С.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	8
1.1. Генезис розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці	8
1.2. Класифікація функціонально-семантичних полей	18
1.3 Структура функціонально-семантичного поля	23
1.4 Тракткування категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля	28
1.5 Загальна функціонально-семантична характеристика категорії темпоральності	30
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ	36
2.1 Особливості структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови	36
2.2 Граматична категорія часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови	39
2.3 Критерії ядерності функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови	46
2.4 Особливості периферії функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови	47
Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ГРАМАТИКО-КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАСОБИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ЇЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ	55
3.1. Частини мови з темпоральним значенням у китайській та українській мовах	55

3.2. Фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах.....	63
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВОК.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74
РЕЗЮМЕ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що функціонально-семантичне поле темпоральності в сучасній китайській мові є на сьогоднішній день недостатньо дослідженою темою. Недостатня теоретична підготовка, прогалини та недостатній інтерес до наукових досліджень у сфері китайської мови у сучасній українській лінгвістиці, недостатність ефективних методик викладання цієї мови, які б використовувалися у навчальному процесі, негативно впливають на рівень підготовки знавців китайської мови в Україні. На нашу думку, дослідження функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови є актуальними з точки зору опису мови. Наукові розвідки в галузі функціонально-семантичного поля темпоральності також є важливими для загальної лінгвістики, оскільки ми маємо справу з явищем, яке є недостатньо зрозумілим в загальному мовному плані. Крім того, завдяки динамічному розвитку міжкультурної комунікації виникають контакти мовців різних культур та мов, національні та культурні фактори яких суттєво впливають як на елементи, так і на категорії мовного коду, що формують унікальні мовні картини світу, які відрізняються від концептуальних, і стали звичним явищем, так і власне на процес спілкування. Для успішного досягнення мети в міжкультурному спілкуванні важливо враховувати національні особливості учасників спілкування та культурно обумовлену специфіку вербальної та невербальної мовленнєвої поведінки представників певної нації.

Функціонально-семантичні поля досліджували у різні роки українські та закордонні вчені, серед яких: В. Матезиус, А. Мартін, Л. Шерб, Н. С. Трубецької, Ю. Курилович, Р. В. Якобсон, О. Есперсен, І. Мешшанінов, А. Шахматов, Е. Бенвеніст, Б. де Куртене та О.В. Бондарко, І. Вихованця, А. Загнітко, Ф. Бацевич, Ю.Любимова, Т. Космеда.

Метою дослідження є проведення комплексного, системного аналізу функціонально-семантичного поля темпоральності в сучасній китайській мові.

Для досягнення мети дослідження сформульовано наступні наукові завдання:

- 1) дослідити генезис розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці;
- 2) дослідити класифікацію функціонально-семантичних полів;
- 3) провести аналіз структури функціонально-семантичного поля у китайській мові;
- 4) провести аналіз категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля;
- 5) здійснити аналіз особливостей структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови;
- 6) дослідити граматичну категорію часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови;
- 7) дослідити частини мови з темпоральним значенням у китайській та українській мовах;
- 8) дослідити фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах.

Об'єкт даної наукової розвідки: сучасна китайська мова, як сховище культурної інформації, що володіє здатністю накопичення та зберігання знань, пов'язаних з культурою, традиціями його носіїв, трансльованих завдяки мові з покоління в покоління.

Предмет: функціонально-семантичне поле темпоральності в сучасній китайській мові.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше здійснено комплексне наукове дослідження темпоральності в сучасній китайській мові. Подальше поширення отримало дослідження наукових проблем розробки теорії поля в семантиці функціонально-семантичного поля темпоральності.

Основними методами наукової роботи є загальні та спеціальні методи дослідження та наукового пізнання: метод системного аналізу, метод компонентного аналізу, що поєднує методи дефінійного та контекстуального

аналізу, метод семантичного аналізу, метод функціонального аналізу, описовий метод. Лінгвокультурологічний аналіз часу застосовано для виявлення подібностей і відмінностей у світогляді китайської та української лінгвокультур, а також з метою дослідження архетипових уявлень про час, зафіксованих у мовах.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні наукових досліджень стосовно розробки теорії поля в семантиці функціонально-семантичного поля темпоральності. Дослідження вносить доповнення в загальнотеоретичні положення про властивості функціонально-семантичного поля, його структуру та зв'язки. Дослідження є корисним для подальшого розвитку типології та класифікації функціонально-семантичних полів й опису лексико-семантичної системи сучасної китайської мови.

Практичне значення одержаних результатів. Результати наукової роботи можуть бути використані у викладанні у вищій школі; при підготовці спецкурсів і спецсеминарів з лексикології, лексикографії та семасіології, у фаховій сфері; для підготовки спецкурсів і спецсеминарів, практичних занять із зазначених дисциплін, а також в практиці викладання китайської мови.

Апробація результатів дослідження відбулася у рамках міжнародній студентській науково-практичній відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови», (Київ, 2021). Результати роботи були опубліковані у вигляді тез у збірнику матеріалів до міжнародної науково-практичної відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови».

Робота містить вступ, три розділи, висновок, список використаної літератури.

У Вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, з'ясовано методи дослідження.

У Розділі 1 «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ» досліджено генезіс розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці, класифікацію функціонально-семантичних полів; проведено аналіз структури функціонально-семантичного поля, категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля.

У Розділі 2 «ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ» досліджено особливості структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови, граматичну категорію часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови, критерії ядерності функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови; проведено аналіз особливостей периферії функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови.

У Розділі 3 «ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ГРАМАТИКО-КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАСОБИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ЇЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ» досліджено частини мови з темпоральним значенням у китайській та українській мовах, фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах.

У Висновках викладено основні результати проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Генезис розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці

Відомо, що існують різні види граматик: трансформаційна, нормативна, академічна, універсальна, функціональна та ін. [8]. Функціональна граматики вивчає функціонально-семантичні галузі мови. Ця теорія граматики охоплює принципи вивчення звичайних семантичних груп слів в різних галузях мови. Функціональна граматики включає семантичні галузі, такі як тимчасовість, модальність, аспект, визначеність і невизначеність, кількість і якість [45]. Філософська лінгвістика і структурна лінгвістика зіграли важливу роль у розвитку теорії функціональної граматики в історії мовознавства [8]. У зв'язку з функціональною граматикою в лінгвістиці використовуються терміни семантичної категорії і функціонально-семантичного поля.

Ми підходимо до мови як до загальної системи, розуміючи, що в структурі мови існують різні групи слів з різною семантикою. Наприклад, найменування квітів утворюють окрему систему, імена дій утворюють самостійну групу. Такі групи слів виражаються в мові терміном «семантичне поле». Групи слів, що становлять кожне семантичне поле, мають свої функціонально-семантичні особливості [33]. У мові існують поняття мікросемантичного поля і макросемантичного поля [43]. Наприклад, типи значення дієслова створюють окреме семантичне поле, а граматичні типи дієслова утворюють абсолютно інше семантичне поле.

Поняття «функціональна граматики» в сучасній лінгвістиці безпосередньо піднімалося в дослідженнях Празької лінгвістичної школі у 1920-х та 1930-х роках. Теми цієї концепції, які стосуються граматики й синтаксису в цілому, спочатку розглядалися на основі теорії фактичного членства речення. Ця лінгвістична робота була прискорена починаючи з 1950-х років, коли школа лінгвістики перебувала на більш високій стадії розвитку [14, с. 12].

У світовій лінгвістиці В. Матезиус, А. Мартін, Л. Шерб, Н. С. Трубецької, Ю. Курилович, Р. В. Якобсон, О. Есперсен, І. Мешшанінов, А. Шахматов, Е. Бенвеніст, Б. де Куртене та О.В. Бондарко, І. Вихованця, А. Загнітко, Ф. Бацевич, Ю.Любимова, Т. Космеда. розробили основні теоретичні погляди в цій сфері. Зокрема, теорія функціональної граматики О.В. Бондарко, відомого представника Петербурзької школи і автора більше десятка монографій в цій галузі, привела до досліджень у цій науковій сфері українське мовознавство [45]. На основі цієї теорії термін «семантичне поле» був вперше введений в граматику. Теорія семантичного поля пов'язана з появою функціональної граматики. Тому що функціональна граматика, на відміну від традиційної, вважає за краще семантику, а не морфологічні категорії [70].

Поняття смислового (функціонально-семантичного) поля пов'язано з ономасіологічним підходом в граматиці та її дослідженням як системи. Теорія поля спочатку з'явилася в німецькій лінгвістиці під впливом понять «поля» у фізиці та інших природних науках [69]. Витоки цієї концепції пов'язані з іменами К. Хейзе (1797-1855), автора статті «Система мовознавства» (нім. *System der Sprachwissenschaft*) і Й. Тріпа (1894-1970), який створив теорію поля в лінгвістиці. Другий з них у своїй дисертації заявляв: «Окремий словесний знак <...> має значення лише в цьому цілому і в силу цього цілого. Поза цілого поля значення взагалі не може бути» [89, s. 5]. Лише польові структури, за цією теорією, наділені повноцінним значенням. Оцінюючи її, Г. Мозер писав: «Структурний спосіб розгляду, як він рішучим чином був обґрунтований Тріпом з його теорією семантичного поля в сфері семантики, в цілому є правильним і виявився надзвичайно плідним» [88, s. 325].

Теорія функціонально-семантичних полів (ФСП) була запропонована петербурзьким лінгвістом О.В. Бондарко. Але і до нього вченими проводилися дослідження цих полів. Пізнання навколишнього світу безпосередньо

пов'язане з таким широко розповсюдженим видом пізнавальної діяльності (на ньому ґрунтується й науковий метод), як порівняння [25, с. 73-74].

Поле порівняння, або компаративності, дійсно, є яскравим прикладом ФСП. Воно ґрупується навколо семантичної категорії порівняння. Необхідно враховувати особливості структури поля. Як конституенти ФСП словотвірні засоби в залежності від характеру значень, що ними висловлюються і частиномовної характеристики знаходяться в різних співвідношеннях з граматичним ядром ФСП. На слушне міркування М.М. Будникової, порівняння належить до мовних універсалій, що виявляються практично в будь-якій мові [17, с. 3]. Ядро даного поля представлено морфологічно. категорією ступенів порівняння прикметників і прислівників (*гарний, найгарніший*) і синтаксичними порівняльними конструкціями (*красива як фея*). На його периферії розміщуються лексичні засоби (*подібний, схожий, схожість, аналог*) та словотвірні (*скелеподібний, синюватий*) [76].

Поняття ФСП у багатьох відношеннях спирається і на теорію понятійних категорій І. І. Мещанінова (1883-1967). Ці категорії, з одного боку, є відображення властивостей і відносин реальності, а з іншого – спираються на засоби мови. Під понятійними категоріями мають на увазі категорії, які семантично виділяються в мові, якими передаються в самій мові поняття, наявні в даному мовному середовищі. При цьому ці поняття не зображуються за допомогою мови, а проявляються в самому середовищі, в його лексиці і граматиці [25, с. 73-74]. Розрізняння за ступенями порівняння належить до понятійних категорій, які перетворюються на граматичні поняття тільки тоді, коли отримують свої зовнішні формальні показники.

О.В. Бондарко розглядає опис системи функціонально-семантичних полів як основний принцип функціональної граматики [45]. За його словами, функціонально-семантичне поле є двосторонньою (тобто з точки зору змісту і формальності) мовною одиницею і створює семантичну зону існуючої мови за допомогою граматичних (морфологічних і синтаксичних) засобів взаємодії з

лексичними, лексико-граматичними та словоутворюючими елементами [14, с. 40].

О. В. Бондарко запропонував теорію функціонально-семантичних полів (ФСП) в 60-ті рр. ХХ століття (через більш ніж півстоліття після виходу книги В. А. Богородицького). Ця теорія була розвинена автором в роботах 1980-90-х рр., присвячених функціональній граматиці, а в подальшому її теоретичні положення були уточнені [45].

У вступі до колективної монографії «Проблеми функціональної граматики. Польові структури» її редактор дав визначення поля: «Функціонально-семантичне поле (ФСП) базується на певній семантичній категорії угруповання різнорівневих засобів даної мови, взаємодіючих на основі спільності їх семантичних функцій» [14, с. 27]. При цьому до ФСП включаються мовні категорії, класи і одиниці з їх мовними значеннями в зв'язку із засобами формального вираження в конкретній мові [76].

У сучасній лінгвістиці, як українській, так і зарубіжній, існує ціла низка теоретичних концепцій і методологічних підходів при дослідженні категорії поля. Теорія поля охоплює, по суті справи, безліч точок зору, які являють собою досить значні варіанти спільної ідеї – ідеї семантичного зв'язку слів один з одним в мові. Теорія поля виявилася результативною тому, що в понятті «поле» лінгвістам вдалося реалізувати ідею про наявність якоїсь структурної величини, яка об'єднує лексику в лексико-семантичну систему, де кожна лексема виявляє цю величину як домінуючу сему лексичного значення [70].

Поле це термін [69], який застосовується в лінгвістиці найчастіше для позначення сукупності головним чином лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді також спільністю формальних показників) і відображає понятійну, предметну чи функціональну схожість позначувальних явищ.

Поняття «поле» перш за все характерно для фізики, воно давно використовується також в психології, біології та соціології. До теперішнього

часу залишається нез'ясованим питання про сутність поняття «семантичне поле». Відповідно до однієї точки зору, семантичне поле – це явище екстралінгвістичне/психологічне або логічне/що знаходить віддзеркалення в мові. Відповідно до іншої точки зору, це явище мови, і вичленення його повинно відбуватися на основі лінгвістичних даних.

Про закономірності семантичних зв'язків між мовними явищами писали вже в кінці XIX – початку XX ст. Особливо важливі думки були висловлені в роботі [87, с. 358-366]. Вчений виділив 3 типи семантичних полів: 1) природні (назви дерев, тварин, частин тіла та ін.); 2) штучні (назви військових чинів, складових частин механізмів та ін.); 3) напівштучні (термінологія полювальників і рибалок, етичні поняття та ін.). Семантичний клас він визначає як упорядкованість певного числа виразів з тієї чи іншої точки зору, тобто з точки зору будь-якої однієї семантичної ознаки, яку автор називає диференціальним фактором.

Одним з перших, хто поставив питання про поле в лінгвістиці, був [89 347]. Його заслугою зазвичай вважають те, що він розчленував поняття «лексичного» і «понятійного» поля і ввів в лінгвістичний ужиток ці терміни. Кожне з полів підрозділяється в свою чергу на елементи мови – слова і поняття; при цьому складові компоненти словесного поля повністю покривають сферу відповідного понятійного поля.

Насправді, вперше термін «поле» використали у фізиці такі вчені, як М. Фарадей в першій чверті XIX століття (1791-1867), А. Естерд (1777-1851), А. Ампер (1775-1867) і дане поняття було пов'язано з електричними зарядами, (наприклад, вплив теорії магнітного поля).

У сучасній лінгвістиці спостерігається різноманіття теоретичних концепцій і методологічних підходів до вивчення категорії поля. Вперше термін «семантичне поле» був введений Г. Іпсеном «Der Alte Orient und die Indogermanen» у 1924 році, де воно визначалося як сукупність слів, що мають спільне значенням [85, с. 30-45]. Таким чином, можна констатувати, що термін

поле був, вперше введений в семасіології (Г. Ібсен, Й. Трір, Л. Вейсгербер, В. Порциг) [31]. Причини, що стимулюють увагу лінгвістів до категорії семантичного поля, слід пов'язати з основним напрямком мовознавства ХХ в. - вивчення мови як системи.

При описі лексики видатні зарубіжні вчені, такі як Й. Трір, В. Гумбольдт, Г. Остгоф, використовували термін «система», а не «поле».

Розгляд системи мови потребував використання різних підходів [26]. Категорія семантичного поля, інтегруючи всі можливі в мові види відносин між одиницями мови і встановлює ієрархічні відносини останніх, сама є системним утворенням [4]. Багатьма дослідниками відзначається безпосередній вплив робіт В. фон Гумбольдта на виникнення і розвиток теорії поля в лінгвістиці, його вчення про внутрішню форму мови, крізь призму якої носії мови системно сприймають світ [82].

Поняття поля різними авторами трактується по-різному в залежності від розглянутих задач [70]. Так, О. В. Бондарко, досліджуючи дієслово, приходять до висновку, що вивчення граматики неможливо без аналізу вживання граматичних форм у мові, де граматичні форми взаємодіють одна з одною і наповнюють їх лексикою [69]. Залежно від оточення змінюються значення і функції тієї чи іншої форми, істотно модифікується значення конкретного слова, яке виступає в даній граматичній формі.

При побудові граматико-лексичного поля, що характеризується рядом обов'язкових ознак, беруть до уваги наступний факт. Різноманітні засоби граматичного і лексичного рівнів, покликані виражати і називати загальні значення, пов'язані між собою не випадковими відносинами, а відносинами, що дозволяють встановити певні закономірності [65]. Сукупність взаємодіючих засобів і утворює систему, що інтерпретується у вигляді поля. Поле має неоднорідну, як правило, складну структуру.

У мовознавстві цей термін сформувався в руслі функціональної лінгвістики, біля витоків якої стоять А. А. Потебня, І. А. Бодуен де Куртене,

А. М. Пешковський, С. Д. Кацнельсон; Е. Сепір – у США; О. Есперсен, В. Матезіус, К. Бюлер, Е. Бенвеніст, А. Мартіне – в Європі. Одна з найбільш ранніх програмних публікацій функціоналізму – «Тези Празького лінгвістичного гуртка» (1929 р.), в якій Р. Якобсон, Н. С. Трубецької і С. О. Карцевський визначали мову як функціональну та цілеспрямовану систему засобів вираження.

На думку Н. П. Канонік, найбільш поширеними словосполученнями з компонентом «поле» в лінгвістиці є: функціонально-семантичне поле, морфемні поля, фонемні поля, словотвірні поля, лексемні поля, семантичні поля, мікро і макрополя, поле множинності, модальне поле, компаративне поле, поле часу, мікрополе припущення, мікрополе числа, поле затвердження, поле заперечення, поле особи, граматико-лексичне поле та інші [39, с. 131-132].

Говорячи про термін «поле» в лінгвістиці можна відзначити ряд подібностей, що виправдовують перенесення до мовознавства поняття, запозиченого з фізики: наявність у граматичної категорії центру і периферії, зіткнення і взаємодія периферій суміжних полів, різна ступінь зчеплення компонентів поля.

Серед досліджень, присвячених теорії поля, можна виділити роботу О.А. Павлишенко, яка звертає увагу на такі питання, як польовий принцип будови мовної системи, поле як втілення континуального початку в мовній системі і проблема класифікації її одиниць [64]. Теоретично принципи реалізуються в аналізі словосполучення, складного та афіксально-похідного слова в їх відносинах до синтаксису і лексики, при розгляді переходів між розрядами якісних і відносних прикметників. «Польовий підхід» застосовується навіть при вивченні дискретності і континуальності – протилежних властивостей мовних системних об'єктів. Також можна виділити роботи Архангельської А.М. з методів компонентного аналізу і компонентного синтезу в сучасних ономазіологічних дослідженнях [2], а також роботу

Попович Н. М. присвячену функціонально-семантичним полям неозначеної кількості в українській мові [66].

Так, Ю. М. Караулов [40] пише про необхідність розділити різні сфери словникового складу на семантичні поля (наприклад, поле «радість»), лексико-семантичні групи (наприклад, група слів зі значенням «зміна»), тематичні групи (наприклад, «найменування птахів»), синонімічні ряди (наприклад, ряд з інваріантним значенням «хоробрий»), ономасіологічні групи (наприклад, вираз поняття «час» за допомогою іменників).

Польова теорія свідчить про системну організацію всієї лексичної системи. Так як семантичне поле утворюється безліччю значень, які мають хоча б один загальний семантичний компонент, то з будь-якого семантичного поля, через більш-менш довгий ланцюжок посередніх ланок, можна потрапити в будь-яке інше поле. Семантичний простір мови виявляється безперервним [3]. Семантичні поля утворюють незамкнуті та семантичні угруповання, що багаторазово перетинаються, будь-які дві з яких пов'язані, безперервним ланцюгом посередніх семантичних ланок, незалежно від того, наскільки далеко один від одного стоять в семантичному просторі мови ці угруповання [4].

У китайській лінгвістиці розгляд поняття є досить актуальним. Як об'єкт дослідження ми виділили функціонально-семантичне поле (ФСП) темпоральності, тому що саме час є основною характеристикою будь-якого процесу.

Дослідженню функціонально-семантичних та лінгвокультурних аспектів в контексті китайської мови присвячені праці Любимової Ю.С. [51, 52, 53, 54]

В роботі «Субполе достовірності в складі ФСП модальності в сучасній китайській мові» Ю.С.Любимова досліджує засоби та способи реалізації модальності достовірності, виокремлює субполе достовірності та його конституенти [54].

Отже, під темпоральністю ми розуміємо функціонально-семантичне поле, в основі якого лежить граматична категорія часу, а також лексико-граматичні та граматико-контекстуальні засоби китайської мови, які використовуються для вираження її контекстуальних варіантів [14].

У китайській мові поле темпоральності є моноцентричним. Ядро функціонально-семантичного поля темпоральності представлено граматичною категорією часу. Ядерна категорія часу характеризується великою кількістю парадигм тимчасових дієслівних форм. Ця численність китайської тимчасової системи робить очевидним той факт, що категорія часу є чільною категорією дієслова у китайській мові. Кожна з тимчасових дієслівних форм несе в своєму значенні і формальному вираженні ставлення до єдиної вихідної точки – граматичної точки відліку, представленої моментом мовлення або іншим моментом, щодо якого розташовується дію.

Таким чином, ми дослідили генезис семантичного поля в лінгвістиці, що було завданням цієї частини роботи та встановили, що становлення даної наукової категорії пов'язано безпосередньо з галуззю функціональної граматики та її історичним становленням у 20-30-ті роки ХХ ст. Поняття смислового (функціонально-семантичного) поля пов'язано з ономасіологічним підходом в граматиці та її дослідженням як системи. Теорія функціонально-семантичних полів (ФСП) була запропонована у 1960-ті рр. О. В. Бондарко й була ним розвинута у 1970-80-ті рр. За його словами, функціонально-семантичне поле є двосторонньою (тобто з точки зору змісту і формальності) мовною одиницею і створює семантичну зону існуючої мови за допомогою граматичних (морфологічних і синтаксичних) засобів взаємодії з лексичними, лексико-граматичними та словоутворюючими елементами.

На сьогоднішній день, як нами було встановлено в ході цього дослідження при опрацюванні наукових джерел, у сучасній лінгвістиці, як українській, так і зарубіжній, існує ціла низка теоретичних концепцій і методологічних підходів стосовно дослідження категорії функціонально-

семантичного поля. Теорія поля охоплює, по суті справи, безліч точок зору, які являють собою досить значні варіанти спільної ідеї – ідеї семантичного зв'язку слів один з одним в мові. Теорія поля виявилася результативною тому, що в понятті “поле” лінгвістам вдалося реалізувати ідею про наявність якоїсь структурної величини, яка об'єднує лексику в лексико-семантичну систему, де кожна лексема виявляє цю величину як домінуючу сему лексичного значення.

На нашу думку, виходячи з аналізу досліджених нами наукових праць, поле це наукова категорія, яку можна застосувати для позначення сукупності лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом, спільними формальними показниками. Також ця категорія відображає понятійну, предметну чи функціональну схожість позначувальних явищ.

1.2. Класифікація функціонально-семантичних полів

Теорію граматико-лексичних полів розробляли в своїх роботах Е. В. Гулига, Е. І. Шендельс, А. В. Бондарко, М. М. Гухман, хоча в них по-різному визначається саме поняття «поле». Ці дослідники сходяться в тому, що «підставою при встановленні полів служить спільність висловлюваних понятійних категорій, і поле в їх інтерпретації виступає як міжрівневе явище, де можуть поєднуватися різнопорядкові засоби вираження поняття або значення, прийнятого в якості базисної ознаки» [25].

Е. В. Гулига і Е. Шендельс підкреслюють, що різноманітні засоби граматичного і лексичного рівня, які покликані виражати і називати загальні значення, пов'язані між собою не випадковими відносинами, а відносинами, які дозволяють встановити певні закономірності. Сукупність взаємодіючих засобів утворюють систему граматико-лексичних полів.

Е. В. Гулига і Е. І. Шендельс розглядають поля множинності, часу, модальності та ін.. О.В. Бондарко виділяє поля темпоральності,

аспектуальності, заставні. Вищевказаним полям притаманні такі основні ознаки: «а) загальна семантика компонентів поля; б) неоднорідність складу поля, що включає як граматичні, так і лексичні компоненти; в) структура з ядра і периферії з плавними переходами, як між цими частинами поля, так і між різними полями». А. В. Бондарко називає такі поля функціонально-семантичними (ФСП), а Є.В. Гулига і Е. І. Шендельс визначають їх як ГЛП [11].

Ядрами більшості перерахованих полів є відповідні граматичні категорії числа, часу, виду та ін. Польову природу можуть мати і багато інших граматичних явищ. ФСП – це не єдиний вид поля, який використовується в граматичних системах мов. Загальною для самого широкого кола мовних полів є ознака, що характеризує структурну організацію поля як утворення, яке не має чітких меж ні між своїми компонентами, ні з сусідніми полями [47]. Ознаки семантичної спільності і неоднорідності за складом є специфічними для полів, на матеріалі яких вони виділені [48]. Ці ознаки можна розглядати як окремі випадки двох більш загальних ознак будь-якого мовного поля: «а) спільності всіх компонентів поля за якою-небудь однією ознакою, яка конституює дане поле; б) неоднорідності компонентів поля за іншими властивостями».

О. В. Бондарко вважає, що частини мови не належать до ФСП, але польовий підхід до вивчення частин мови виявляється досить плідним. Дослідник підкреслює такі основні ознаки ФСП: 1) членування «центр (ядро) – периферія». Для центру характерно зосередження, максимальна концентрація специфічних ознак, що характеризують дане угруповання, а для периферії – навпаки дисперсію таких ознак; 2) поступові переходи від центру до периферії, часткові перетини «сусідніх» полів [11].

Поле як мовне явище відображає динаміку системи і деякі тенденції її розвитку. «Граматична поведінка складових ядра, як правило, відображає стійке і стабільне в закономірностях дії системи, в той час як поведінка

периферійних елементів може виступати сигналом щодо розвитку нових тенденцій або зникаючих явищ в граматичній поведінці слів».

М. Н. Заметаліна вважає за необхідне вивчати ФСП не тільки в синхронії, а й в діяхронії. При аналізі ФСП в діяхронічному плані лінгвіст не тільки описує мовні явища того чи іншого періоду, а й намагається пояснити, чому в структурі ФСП певного періоду був відсутній деякий його фрагмент або його архітектоніка була іншою, ніж у сучасній мові. При дослідженні ФСП в діяхронії необхідним є уважний аналіз словникових дефініцій [36].

Серед сучасних українських дослідників можна відзначити роботу Шевченко І.Г «Теорія лексико-самантичного поля в роботах мовознавців» [81]. Графо-матричний і статистичний аспекти лексико-семантичного поля досліджено в роботах української філологині Засанської Н.Д. [37].

Ігнорування нюансів при аналізі ФСП в діяхронії може спричинити неадекватний опис всього поля. Та чи інша лексема як конститuent поля може переміщатися, опинятися на периферії ФСП або, навпаки, будучи раніше маргінальною, згодом піддаватися центровим тенденціям. Проблемою, яка виникає при дослідженні ФСП в діяхронічному аспекті є зміна синтагматичних властивостей якого-небудь елемента, що входить в поле. Зміни відбуваються на всіх рівнях: граматичному, лексичному, мовному, мовленнєвому [16]. У процесі мовної еволюції відзначається постійний рух всередині ФСП, а також в сфері його перетину з іншими полями. Це обумовлено виходом з поля одних, відмерлих, засобів і поповнення його складу новими засобами. Також відбувається рух конститuentів одного поля до сусідніх полів (при цьому вони залишаються в межах ФСП) [27]. При дослідженні ФСП в плані діяхронії виникає проблема об'єктивності. Вирішенню цієї проблеми сприяє методика кількісних підрахунків. Постійно звертаючись до показників частотності можна визначити активність конститuentів ФСП в різні періоди історії мови та частково вирішити названу вище проблему [36].

Функціонально-семантичне поле, що традиційно виділяється потрібно називати онтолого-онтологічним: в ньому об'єднуючим фактором є певний об'єктивний (онтологічний) зміст, що відображає певний факт дійсності, і мікрополя (МП), які розрізняються певними об'єктивними відмінностями в цьому змісті [29].

Так, функціонально-семантичне поле числа ділиться на два мікрополя – мікрополе однини і мікрополе множини. Наприклад: «Обидва шукали те саме кільце з гравіюванням на внутрішній стороні». В даному прикладі видно, що на мікрополе множини вказує слово «обидва», яке означає число «два». Або такий приклад: «Кільце, яке вони так шукали, було єдиним «променем світла в темному царстві» [42].

У вищеописаному випадку конститuentом мікрополя однини виступає слово «єдиний», яке вказує читачеві на той факт, що кільце було тільки одне, інших не існувало.

До функціонально-семантичних полів першого типу можна також віднести поле часу, яке розпадається на мікрополе теперішнього, минулого і майбутнього часу, і поле прямого об'єкта, що складається з мікрополів сворюваного, змінюваного, доповненого, руйнованого і зовнішнього об'єкта, що залежить від суб'єкта [50].

Функціонально-семантичне поле другого типу. Фактором, що об'єднує мікрополя в єдине поле, в функціонально-семантичному полі другого типу є теж певний онтологічний зміст, але конституенти полів різняться не об'єктивним змістом, що відображає реальні відмінності компонентів, відображених в поле: конституенти різних мікрополів передають один і той же зміст, а розрізняються лише формою відображення – формою думки (логічної або семантичної) [49]. Отже, поле такого типу можна назвати онтолого-гносеологічним, так як різниця мікрополів в ньому пов'язана тільки з різницею в розумовому процесі. До функціонально-семантичного поля другого типу можна віднести поле безлічі, яке складається з двох мікрополів – мікрополя

певної множини і мікрополя невизначеної безлічі. Наприклад: «Швидкість декодування «ТРАНСТЕКТ» досягає дванадцяти трильйонів операцій в секунду». Ця пропозиція – явний приклад конститuenta мікрополя певної множини, так як ясно видно, що машина з дешифрування виконує саме стільки операцій, скільки вказано, а не більше й не менше. «Багато хто любить чай, а я віддаю перевагу каві». Нас цікавить перша частина пропозиції, де вжито слово «багато». Це приклад мікрополя невизначеної безлічі. Розподіл безлічі на певну і невизначену не відображає факту дійсності, бо безліч насправді завжди певна, і тільки в пізнанні виникає поняття невизначеності.

Функціонально-семантичне поле третього типу. Фактор, який об'єднує різні засоби мови в поле, і фактор, що розмежовує в ньому мікрополя, в функціонально-семантичному полі третього типу є формою думки [58]. Таким полем, наприклад, є поле визначеності – невизначеності. Сенс цього поля полягає у відображенні або невідображенні специфічних ознак будь-якого предмета. Якщо відображені тільки інтегральні ознаки, предмет є невизначеним, тому що те ж саме відображення можна віднести до будь-якого іншого предмету того ж класу, отже, мовне вираження цього відображення входить до складу поля невизначеності. Наприклад: «Літак злетів у нічне небо» [67]. У даному реченні слово «літак» являє собою поле невизначеності, тому що немає жодної диференційованої ознаки, яка б могла нам сказати хоч що-небудь про цій «літак» більше, ніж щось, що це – літак. Якщо ж відображена хоча б одна навіть зовнішня ознака, властива тільки даному предмету (диференціююча ознака), то предмет розглядається як певний, оскільки ні до жодного іншого предмету дане відображення не може бути віднесено, а мовне вираження повинно бути включено в поле визначеності. Але предмет залишається тим же, змінюється лише форма його відображення, оскільки в об'єктивній дійсності не існує невизначеності. Необхідно також зауважити, що функціонально-семантичне поле третього типу є гносеолого-гносеологічним, так як в ньому і фактор, який об'єднує різні засоби в єдине

поле, і фактор, що розмежовує мікрополя, існує лише в пізнавальному процесі [18, с.58-59]. До третього типу полів відносяться поле складовою, поле компаративності.

Таким чином, ми дослідили класифікацію функціонально-семантичних полів в лінгвістиці, що було завданням цієї частини роботи та встановили, що можна виокремити декілька основних наукових підходів до класифікації. Е. В. Гулига і Е. І. Шендельс розглядають поля множинності, часу, модальності та ін. О.В. Бондарко виділяє поля темпоральності, аспектуальності, заставні. Вищевказаним полям притаманні такі основні ознаки: «а) загальна семантика компонентів поля; б) неоднорідність складу поля, що включає як граматичні, так і лексичні компоненти; в) структура з ядра і периферії з плавними переходами, як між цими частинами поля, так і між різними полями». А. В. Бондарко називає такі поля функціонально-семантичними (ФСП), а Є. В. Гулига і Е. І. Шендельс визначають їх як граматико-лексичні (ГЛП). Існують також інші більш детальні методологічні нюанси для визначення класифікації функціонально-семантичних полів, які застосовуються сучасними спеціалістами.

На нашу думку, виходячи з аналізу досліджених нами наукових праць, можна виокремити три основні типи функціонально-семантичних полів: поля першого типу (поле часу, яке розпадається на мікрополе теперішнього, минулого і майбутнього часу, і поле прямого об'єкта, що складається з мікрополів сворюваного, змінюваного, доповненого і зовнішнього об'єкта, що залежить від суб'єкта), другого типу (поле безлічі, яке складається з двох мікрополів – мікрополя певної множини і мікрополя невизначеної безлічі) та третього типу (поле визначеності – невизначеності).

1.3 Структура функціонально-семантичного поля

Функціонально-семантичне поле, як термін функціональної граматики, являє собою поняття, що ґрунтується на семантичній категорії угруповання

засобів різних рівнів мови, пов'язаних спільністю семантичних функцій [14]. Це поле має свою структуру (центр і периферію). Його центр складають одиниці морфологічного і синтаксичного рівня (з набором диференційних ознак). А на периферії знаходяться словоутворюючі та лексичні засоби (без цих ознак) [30].

У понятті «функція» можна виділити два аспекти: потенційний і цільовий. Потенційний аспект полягає в здатності мовної одиниці до виконання певної мети [70]. Цільовий аспект пов'язаний з функцією як метою (призначенням) того чи іншого мовного засобу. Ці два аспекти очевидно взаємопов'язані: для реалізації тієї чи іншої мети потрібен потенціал даної мовної одиниці. Тобто форма або конструкція може вживатися для вираження тих чи інших значень, а при аналізі конкретних висловлювань можна побачити, як реалізується певне призначення мовних форм. Звідси і впливає виділення двох названих вище аспектів, які можна об'єднати і сказати, що функція – це здатність до вираження певного призначення і реалізація цієї здатності в мові [43]. В результаті ми маємо підстави говорити про цілі функціонування тієї чи іншої мовної одиниці в мові.

Функціонування мовних одиниць – це процес актуалізації та взаємодії в мові одиниць, класів і категорій тієї мовної системи, якою володіє кожен член мовного колективу [1].

Функціонування мовних одиниць включає такі процеси, як:

- відбір мовних засобів, необхідних для передачі змісту висловлення;
- реалізація процесів співвідношення мовних одиниць, класів і категорій як абстрактно-граматичних (абстрактних від лексичного матеріалу) зразків, моделей, структурних схем, якими володіють говорять цією мовою, з конкретним лексичним наповненням цих зразків, моделей і структурних схем, тобто реалізація процесів співвідношення лексичних одиниць, необхідних для передачі змісту висловлення, з існуючими в мовній системі абстрактно граматичними зразками, моделями і структурними схемами;

– реалізація існуючих в граматичному ладі даної мови правил взаємодії (сполучуваності) мовних одиниць різних рівнів, які беруть участь в передачі змісту висловлення [73].

Виділення того чи іншого ФСП засноване на системі мовних засобів, що виконують певну функцію. Серед цих засобів основним є граматична категорія; вони включають також певні синтаксичні конструкції, угруповання лексико-граматичних засобів та ін. Визначивши повний склад таких засобів, можна окреслити межі ФСП і намітити структуру поля. ФСП – це, з одного боку, граматичні, морфологічні та синтаксичні засоби, а з іншого – взаємодіючі з ними лексичні, лексико-граматичні, словотворчі елементи, що відносяться до тієї ж семантичної зони.

ФСП створюється в результаті взаємодії різнорідних (що відносяться до різних сторін і рівнів мови) елементів, що володіють загальними інваріантними семантичними ознаками [12].

Основні риси структури ФСП зводяться до наступного: 1. в полі виділяється ядро, по відношенню до якого інші компоненти поля представляють периферію; 2. для поля характерно часткове перехрещення його елементів; різні поля також частково накладаються одне на одне; при цьому утворюються загальні ланцюжки поступових переходів; 3. в рамках поля представлені семантичні зв'язки як однорідних, так і різнорідних мовних засобів; взаємодія граматичних і лексичних компонентів поля здійснюється завдяки їх змістовної співвідносності, їх здатності об'єднуватися в одному семантичному комплексі [62].

Протиставлення «центр-периферія» є багатогранним. Різні підстави членування, що розглядається можна простежити в різних підходах дослідників. В основу даного протиставлення можна покласти повноту і максимальну інтенсивність, концентрацію ознак в центрі структури та їх розрідженість, ослаблення на периферії.

Е. В. Гулига і Є. І. Шендельс вважають домінантою поля конституент, а) найбільш спеціалізований для вираження даного значення; б) передає його найбільш однозначно; в) систематично використовується.

З будь-якого семантичного поля, через більш-менш довгий ланцюжок посередніх ланок, можна потрапити в інше поле, так що семантичний простір мови виявляється безперервним (наприклад, поле дієслів зі значенням коливального руху (бовтатися, смикатися, тремтіти та ін.) перетинається, поперше, з полем каузативних дієслів базікати, смикати, які, в свою чергу, зближуються за ознакою мети і результату з дієсловами типу бити (пор. смикати кого-то за волосся). По-друге, це поле перетинається з полем моторно-кратних дієслів (бігати, їздити та ін.), тому що елементи обох полів позначають дію, що складаються з квантів, що чітко виділяються (квант коливання руху тіла і квант багаторазового переміщення). По-третє, переносні значення багатьох розглянутих дієслів метонімічно пов'язані зі значенням «боятися» (порівн. тремтіти, трепетати та ін.).

Як ми згадували раніше, ФСП має ядро та периферію. Так, наприклад, ядром поля темпоральності є час дієслова, ядром поля аспектуальності є вид як граматична категорія дієслова, ядром поля модальності – спосіб дієслова та ін. До периферії відносяться лексичні, словотворчі компоненти, які можуть утворювати системи і підсистеми [12].

ФСП – це єдність різних планів, рівнів. Деякі з них представляють комплекс більш приватних ФСП. І далеко не у всіх випадках легко визначити статус даного ФСП: чи воно є самостійним полем або мікрополем, що відноситься до більш широкої семантичної групи [3].

Завдяки близькості за змістом, приналежності до загальної семантичної області в рамках однієї і тієї ж категорії можуть об'єднуватися диференціальні семантичні ознаки різного роду (морфолого-семантичні, лексико-семантичні та ін.). Так, в рамках темпоральності в українській мові об'єднуються морфолого-семантичні ознаки одночасності, передування та лексико-

семантична ознака найближчого/віддаленого часу. Але ці ознаки не можна рівняти, так як передування, виражене формою минулого часу, і передування, виражене прислівниками часу, не є одне і те ж саме, і в останньому випадку відношення передування не виступає як граматичне, а отримує лексичне вираження. Тобто мова йде про співвідносність тих і інших ознак. У конкретному висловлюванні семантичні елементи, що виражаються граматичними і неграматичними засобами, здатні об'єднуватися в один семантичний комплекс [12].

На змістовній близькості значень, які висловлюються граматичними і лексичними засобами, засновані не тільки елементи відповідності, а й факти відштовхування. Наприклад, не можна поєднувати такі одиниці, як «довго» і «закрив», тому що в діалекті «довго» є елементом тривалості, який з дієсловом доконаного виду здатний поєднуватися лише в особливих умовах при тривало-обмеженому способі дії (довго просидів) [25].

Всі ці явища говорять про змістовну співвідносність значень, виражених граматичними і неграматичними засобами. Ця співвідносність, здатність до тяжіння або відштовхування, створює умови для взаємодії різнорідних компонентів ФСП [5].

ФСП утворюється безліччю значень, які мають хоча б один загальний семантичний компонент; це можуть бути слова та інші частини мови, і від них не потрібно, щоб вони виявляли велику семантичну схожість один з одним. В силу цієї властивості семантичні поля перетинаються, і з будь-якого ФСП, через ланцюжок посередніх ланок (мікрополів), можна потрапити в будь-яке інше поле, і таким чином семантичний простір мови виявляється в цьому сенсі безперервним і утворюється за рахунок семантичних груп, що перетинаються багаторазово, незалежно від того, як далеко одна від одної знаходяться ці семантичні групи [12].

Таким чином, ми дослідили структуру функціонально-семантичного поля, що було завданням цієї частини роботи та встановили, що

функціонально-семантичне поле, як термін функціональної граматики, являє собою поняття, що ґрунтується на семантичній категорії угруповання засобів різних рівнів мови, пов'язаних спільністю семантичних функцій. Це поле має свою структуру (центр і периферію). Його центр складають одиниці морфологічного і синтаксичного рівня (з набором диференційних ознак). А на периферії знаходяться словоутворюючі та лексичні засоби (без цих ознак).

1.4 Тракткування категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля

Категорія часу, реалізуючись в тексті, проявляє інтенції автора, його прагнення висловити найбільш адекватно описуються події, донести їх до читача. Звісно ж це значне виявлення мовних засобів, які формують темпоральну структуру тексту, яка в певній мірі обумовлена причетністю тексту до певного жанру [4].

Надзвичайно важливо оцінити дослідження семантичних сфер часу і простору в китайській лінгвістиці. Звернемо увагу, що слова, які означають час і простір, утворюють окреме семантичне поле. Час і простір – це, перш за все, філософська концепція. Зокрема, термін «час» існує в філософії, лінгвістиці, психології та фізиці, він використовується як прикордонний термін для опису теоретичних основ багатьох наук, тобто поняття часу має особливе значення в кожній з цих наук [74].

Неможливо уявити людське життя без часу. Час – це концепція людського розуму, яка починається з моментів, секунд і перетворюється на години, дні, місяці, роки і століття, коли світ рухається до нескінченності. Не випадково кожна хвилина дуже цінна для життя людини. Навіть у давні часи люди винайшли пристрої для вимірювання часу, його оцінки і створили календарі. На думку китайців, час – це золото, вираз англійською «час – це

гроші», відноситься до одного і того ж підходу різних народів до розуміння часу. Це також віддзеркалення загальних відносин людського розуму і часу. Концепція часу також зафіксована в стародавньому художньому мисленні людей. Наприклад, можна побачити сліди цього в прислів'ях, наприклад, не відкладайте на завтра роботу та. Вираз часу в мові здійснюється по-різному. У лінгвістиці часто використовуються терміни «об'єктивний час» і «граматичний час». У лінгвістиці час дуже часто вивчається як граматична категорія. Тобто в граматиці категорія часу згадується в дієслові. Однак способи вираження часу в мові дуже широкі. Таким чином, мова має лексико-семантичне, морфологічне і синтаксичне вираження часу. У деяких фразеологічних поєднаннях навіть є судження про час, тобто як граматична категорія час – поняття вузьке і термінологічне. Зазвичай в лінгвістичній літературі слова, що позначають час, виражаються терміном темпоральна лексика. Однією з галузей, в яких вивчається функціональна граматика, є темпоральність. Термін темпоральність, що з'явився в кінці двадцятого століття, походить від латинського слова *tempus* – 'час' [69].

У світовій лінгвістиці тема часу завжди привертала увагу, і цій темі були присвячені десятки дисертацій і монографій. У лінгвістиці велика частина досліджень часу була зроблена на матеріалі граматичного часу. Тобто в цих дослідженнях граматичний або мовний час означає часи дієслів [4].

У лінгвістиці розрізняються терміни «об'єктивний час» і «граматичний час». Об'єктивний час зазвичай розглядається з філософської точки зору. Основні відмінності між об'єктивним часом і граматичним часом полягають в наступному [33]:

1. Об'єктивний час не ділиться на частини, він не має ні початку, ні кінця. Він цілий і повний. Граматичний час ділиться на частини: минулий час, майбутній час і теперішній час. Тобто він має початок і кінець.

2. Об'єктивний час є універсальним. Цей час є однаковим для усіх народів і націй. Граматичний час відрізняється. Таким чином, у кожного народу свій власний граматичний час.

3. Об'єктивний час не має засобів вираження. Граматичний час має граматичні засоби вираження [74, с. 120].

У лінгвістиці в широкому сенсі засоби вираження часу виражаються за дуже продуктивних форм. У самому широкому сенсі має відношення не тільки до дієслів, а й до іменників (літо, зима, ранок, вечір та ін.), прислівників (тоді, сьогодні, вчора та ін.), а також до деяких фразеологізмів [69]. Це може бути виражено в багатьох типах, а також в деяких типах складнопідрядних речень. Лексичні суфікси, які містяться в багатьох прислівниках, прямо висловлюють значення часу. У мові поняття часу виражається більше в семантиці іменників, дієслів, прислівників, а також в невизначених формах дієслова, дієприкметника.

Таким чином, час можна вважати концепцією людського розуму, яка починається з моментів, секунд і перетворюється на години, дні, місяці, роки і століття, коли світ рухається до нескінченності.

1.5 Загальна функціонально-семантична характеристика категорії темпоральності

Час і людина давно є темами в галузі проблем філософії. Однак фактичний матеріал, що відноситься до питань темпоральності і розроблений філософами, спочатку розроблявся і систематизував в різних галузях науки, включаючи фізику, астрономію, археологію, історію, фізіологію, психологію, економіку, соціологію та ін. [74, с. 67] Лінгвістика займає в цьому плані особливе місце і особливу роль по відношенню до мови, за допомогою якої об'єктивна реальність проектується через мислення [33, с. 25]. Завдяки цій

науці вивчаються одиниці, які прямо або побічно пов'язані зі значенням «час», хоча в різних мовах світу їх називають по-різному. У лінгвістичній літературі мовні одиниці, пов'язані з тимчасовими відносинами реальності, пояснюються на різних рівнях [9].

Слова з темпоральним значенням створюють ціле семантичне поле в мові [26, с. 10-13]. Зокрема, дослідження функціональної граматики показало, що слова з семантикою часу утворюють велике семантичне поле. Теорія семантичного поля в лінгвістиці має справу з утворенням зв'язків між словами цього типу. І. Тахіров пише, що філософія займає особливе місце у вивченні категорії часу [74]. Важливість філософії у вивченні категорії часу пов'язана з тим, що час є загальним. Проблема часу завжди привертала увагу філософів. До теорії відносності існувала доктрина відносного часу, заснована Арістотелем і пізніше розроблена Лейбніцем. Проблема часу спочатку була об'єктом філософських суджень, але пізніше, з появою особливих галузей науки стала центром уваги натуралістів. Однак час все ще залишається однією з головних проблем філософії [74, с. 12-44].

За словами І. Тахірова, основні лексичні одиниці, що представляють темпоральну лексику в лексико-семантичній системі відрізняються кількома особливостями: 1. Основні тимчасові лексичні одиниці входять до ядра поля, беручи участь в організації семантичної структури лексичної системи. 2. Найбільша семантична схожість спостерігається зі словами “час”, які виступають в якості назви поля в основних темпоральних лексичних одиницях. 3. Основні тимчасові лексичні одиниці характеризуються високою частотою обробки, включаються до активної лексики мови. 4. Високий рівень активності ключових слів і їх центральне положення в лексичній системі обумовлені, перш за все, їх старовиною і оригінальністю з точки зору походження мовної системи або їх повним освоєнням і адаптацією в літературній мові як похідних слів [74 с. 38].

З урахуванням відмінностей між людьми (ближнього, далекого, минулого чи майбутнього) можна умовно сказати, що об'єктивне час складається з минулого, теперішнього і майбутнього часів. Обумовленість тут пов'язана з безперервністю часу, його постійною мінливістю і безперервним рухом вперед [9]. Для ясності ми можемо сказати, що кожна секунду майбутнє стає теперішнім часом, а теперішній час – минулим. З точки зору об'єктивного часу ці рядки написані зараз, тобто в теперішньому часі. Але в той момент, коли після слова «написано» робиться повна зупинка, час написання цього рядка відноситься до попереднього часу з точки зору об'єктивного часу, тобто минулого, тому що об'єктивне час рухається вперед без зупинки.

Висновки до першого розділу

У Розділі 1 «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ» ми дослідили генезіс розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці, класифікацію функціонально-семантичних полів; проведено аналіз структури функціонально-семантичного поля, категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля та зробили наступні висновки:

1. Таким чином, ми дослідили генезіс семантичного поля в лінгвістиці, що було завданням цієї частини роботи та встановили, що становлення даної наукової категорії пов'язано безпосередньо з галуззю функціональної граматики та її історичним становленням у 20-30-ті роки ХХ ст. Поняття смислового (функціонально-семантичного) поля пов'язано з ономасіологічним підходом в граматиці та її дослідженням як системи. Теорія функціонально-семантичних полів (ФСП) була запропонована у 1960-ті рр. О. В. Бондарко й була ним розвинута у 1970-80-ті рр. За його словами, функціонально-семантичне поле є двосторонньою (тобто з точки зору змісту і формальності) мовною одиницею і створює семантичну зону існуючої мови за допомогою граматичних (морфологічних і синтаксичних) засобів взаємодії з лексичними, лексико-граматичними та словоутворюючими елементами.

2. На сьогоднішній день, як нами було встановлено в ході цього дослідження при опрацюванні наукових джерел, у сучасній лінгвістиці, як українській, так і зарубіжній, існує ціла низка теоретичних концепцій і методологічних підходів стосовно дослідження категорії функціонально-семантичного поля. Теорія поля охоплює, по суті справи, безліч точок зору, які являють собою досить значні варіанти спільної ідеї - ідеї семантичного зв'язку слів один з одним в мові. Теорія поля виявилася результативною тому, що в понятті “поле” лінгвістам вдалося реалізувати ідею про наявність якоїсь

структурної величини, яка об'єднує лексику в лексико-семантичну систему, де кожна лексема виявляє цю величину як домінуючу сему лексичного значення.

3. На нашу думку, виходячи з аналізу досліджених нами наукових праць, поле це наукова категорія, яку можна застосувати для позначення сукупності лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом, спільними формальними показниками. Також ця категорія відображає понятійну, предметну чи функціональну схожість позначаємих явищ.

4. Ми також встановили, що можна виокремити декілька основних наукових підходів до класифікації. Е. В. Гулига і Е. І. Шендельс розглядають поля множинності, часу, модальності та ін. О.В. Бондарко виділяє поля темпоральності, аспектуальності, заставні. Вищевказаним полям притаманні такі основні ознаки: «а) загальна семантика компонентів поля; б) неоднорідність складу поля, що включає як граматичні, так і лексичні компоненти; в) структура з ядра і периферії з плавними переходами, як між цими частинами поля, так і між різними полями». А. В. Бондарко називає такі поля функціонально-семантичними (ФСП), а Є. В. Гулига і Е. І. Шендельс визначають їх як граматико-лексичні (ГЛП). Існують також інші більш детальні методологічні нюанси для визначення класифікації функціонально-семантичних полів, які застосовуються сучасними спеціалістами.

5. На нашу думку, виходячи з аналізу досліджених нами наукових праць, можна виокремити три основні типи функціонально-семантичних полів: поля першого типу (поле часу, яке розпадається на мікрополе теперішнього, минулого і майбутнього часу, і поле прямого об'єкта, що складається з мікрополів створюваного, змінюваного, доповненого і зовнішнього об'єкта, що залежить від суб'єкта), другого типу (поле безлічі, яке складається з двох мікрополів – мікрополя певної множини і мікрополя невизначеної безлічі) та третього типу (поле визначеності – невизначеності).

6. Основні лексичні одиниці, що представляють темпоральну лексику в лексико-семантичній системі відрізняються кількома особливостями:

1. Основні тимчасові лексичні одиниці входять до ядра поля, беручи участь в організації семантичної структури лексичної системи. 2. Найбільша семантична схожість спостерігається зі словами «час», які виступають в якості назви поля в основних темпоральних лексичних одиницях. 3. Основні тимчасові лексичні одиниці характеризуються високою частотою обробки, включаються до активної лексики мови. 4. Високий рівень активності ключових слів і їх центральне положення в лексичній системі обумовлені, перш за все, їх старовиною і оригінальністю з точки зору походження мовної системи або їх повним освоєнням і адаптацією в літературній мові як похідних слів

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

2.1 Особливості структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови

Час, представляючи собою екстралінгвістичну категорію, також є філософською та граматичною категорією, яка має давню історію дослідження. Дана категорія властива всім мовам світу. Усвідомлення часу є різним в різних культурах і визначається як специфікою національної культури, так і мовною системою [4].

Під безпосереднім вираженням значення часу мається на увазі вираз мовної категорії часу, що представляє собою складне лінгвістичне явище. Відповідно до теорії радянського та російського лінгвіста О. В. Бондарко, категорія часу розділена на такі одиниці, як темпоральність, таксис, аспектуальність, часова локалізованість і порядок часу [14, с. 3-9]. Китайський лінгвіст Чень Пін (陈平) розділяє категорію часу китайської мови на часову фазу, фактор часу і часову форму [91, с. 401]. У китайській мові спостерігається відмінність вираження даної категорії, зумовлена мовною системою і національною культурою. Що стосується непрямого вираження значення часу, то воно в якійсь мірі наближається до явища перифрази, найчастіше здійснюється при описі астрономічних явищ, фенологічних явищ та інших видів руху і подій, які натякають на швидку течію часу або зміну фону часу описової сцени. В цьому випадку не вживаються такі мовні засоби безпосереднього вираження значення часу, як дієслівні форми часу, прислівники часу та ін.

У китайській мові відсутні центральні засоби вираження темпоральності. Категорія темпоральності виражається за допомогою тимчасових допоміжних слів: 1) тимчасові допоміжні слова: 着 [Zhe] 'бути в

процесі якої-небудь дії', 了 [le], 过 [go], 的 [de], 来着 [Láizhe] 'близькі за значенням до суфіксів дієслів в минулому часі'; 2) тимчасові прислівники: 正在 [Zhèngzài] 'бути в процесі будь-які дії', 已经 [Yǐjīng] 'вже', 曾经 [Céngjīng] 'свого часу', 将要 [Jiāngyào] 'ось-ось', 就要 [Jiāngyào] 'відразу', 才 [Cái] 'тільки'; 3) тимчасові іменники: 现在 [Xiànzài] 'тепер', 从前 [Cóngqián] 'в минулому, раніше', 当年 [Dāngnián] 'в ті роки', 将来 [Jiānglái] 'в майбутньому', 以后 [Yǐhòu] 'пізніше'.

Крім цього, засобами вираження категорії темпоральності також є нульові форми дієслів. Вони складають основу темпоральності китайської мови. Наприклад:

也许你曾去过北京的"全聚德",那里的烤鸭世界闻名(北京日报.北京日报社,13.02.1992'Бейцзінжібао')(минулий час).

[Yěxǔ nǐ céng qùguò běijīng de"quánjùdé", nàlǐ de kǎoyā shìjiè wénmíng]

'Можливо, ви були в пекінському ресторані «Цюаньцзюйде», де подається відоме у всьому світі блюдо «качка по-пекінськи»'

你现在有什么想法?(经济日报.经济日报社,03.01.1988'Економічний щоденник')(теперішній час).

[Nǐ xiànzài yǒu shénme xiǎngfǎ?]

'Як ти зараз думаєш?'

Безпосереднє вираження значення часу тісно пов'язане з виразом категорії часу. опираючись на класифікації О. В. Бондарко та Чень Піна, а також присутні мовні явища, відзначимо, що в двох мовах існує співвідношення одиниць категорії часу: «темпоральність – фактор часу», «аспектуальність – часова фаза і форма часу», «таксис – відносини часу між діями» [91]. Крім цього, існують одиниці категорії часу «локалізованість часу» і «порядок часу».

Темпоральність відображає «сприйняття і осмислення людиною часу стосовно ситуацій та їх елементів по відношенню до моменту мовлення мовця

чи іншій точці відліку» [15, с. 5]. Основна характеристика темпоральності виявляється в вираженні теперішнього, минулого і майбутнього часу. Центральним засобом вираження темпоральності є часові форми дієслів [56]. Ними виражаються значення абсолютного і відносного часу. У вираженні темпорального значення важливу роль відіграють також темпоральні конкретизатори. З їх допомогою визначена фіксованість або нефіксованість часу дії.

Основним значенням теперішнього часу є одночасне з моментом мовлення або таке, що перекривається за часом, минулий час відображає мовлення, що передує моменту, основне значення майбутнього часу є наступним за моментом мовлення [38].

Існує два моменти, які можуть бути розглянуті як точки відліку відносин часу. Це безпосередньо останній момент промови, особи, яка говорить і якийсь інший момент. Момент мови – «особлива маніфестація точки зору мовця, що містить у собі ознаки точки відліку, вихідного пункту певної спрямованості у мовній інтерпретації часу. Момент мови мовця є основною вихідною точкою відліку відносин часу» [15, с. 7]. Крім цього, якийсь інший момент може виступати в функції вихідного пункту орієнтації у часі. Даний «інший момент» є вторинним вихідним пунктом орієнтації у часі, похідним від первинного.

У китайській мові тимчасова фаза висловлює внутрішні тимчасові ознаки пропозиції в реченні. Структура тимчасової фази включає в себе продовження часу на тимчасовій осі, статичне стан, динамічна дія і миттєве дію. Тимчасова фаза виражається за допомогою лексичної семантики дієслів. Наприклад, 看 [kan] 'дивитися' - це виражає динамічна тривала дія. Тимчасова форма висловлює особливе стан дії в певний період.

Для вираження тимчасової форми вживаються граматичні та лексичні засоби, наприклад службові слова 着 [chǎng] 'бути в процесі якої-небудь дії', 了 [le], 过 [guo] 'близькі за значенням до суффіксам дієслів в минулому часі',

起来 [Qǐlái] 'почати', 正在 [Zhèngzài] 'бути в процесі якої-небудь дії' та ін. Так, для вираження початкової часової форми часто вживається службове слово тимчасової форми 起来 [Qǐlái] 'почати'.

谈到 这里, 两人都爽朗地大笑起来 (河北日报. 河北日报社, 07.05.1983 'хебейській щоденник').

[Tán dào zhèlǐ, liǎng rén dōu shuǎnglǎng dì dà xiào qǐlái]

'Коли мова зайшла про це, вони обидва почали сміятися від душі'.

За характером дейксиса часу можна виокремити наступні типи темпорального відношення:

- 1) актуальність/неактуальність орієнтації на момент мовлення;
- 2) абсолютна/відносна орієнтація у часі;
- 3) фіксований/нефіксований характер темпоральних відносин;
- 4) вираженість/невираженість ступеня віддаленості часу дії від моменту мовлення [15, с. 10].

Під поняттям актуальності/неактуальності орієнтації на момент промови виділяються ситуативно актуалізована мова і ситуативно неактуалізована мова. При ситуативно актуалізованій мові темпоральне відношення належить до актуальності орієнтації на момент мовлення, і в цьому випадку між змістом висловлювання і мовною ситуацією існує безпосередній зв'язок. Ситуативно неактуалізована мова відрізняється відсутністю безпосереднього зв'язку змісту висловлювання з ситуацією мовлення. При ситуативно неактуалізованій мові темпоральному відношенню притаманна неактуальність орієнтації на момент мовлення. Даний тип мовлення найчастіше зустрічається в художній літературі [77].

Треба підкреслити, що в порівнянні з українською мовою в китайській мовній системі відсутній спеціальний поділ типів темпоральних відносин і відповідні терміни [4]. Не підлягає сумніву, що в китайській мові зустрічається мовне явище, пов'язане з висунутими О. В. Бондарко темпоральними

відносинами [15]. Наприклад, в китайській мові існує поняття абсолютного і відносного часу. У зв'язку з істотними відмінностями вибору когнітивного підходу до категорії часу абсолютний час в українській мові займає центральне місце, а в китайській мові це місце займає відносний час.

2.2 Граматична категорія часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови

У традиційній китайській науці аж до кінця XIX ст. граматики як самостійна наукова дисципліна була відсутня і на протязі всієї історії вивчення китайської мови китайськими лінгвістами в рамках традиційної китайської філології хіао хуе (мала наука), що включає Вензі хуе (граматологія), уінуун хуе (фонологія) хунгу хуе (екзегетика), для граматики (уфа) не знайшлося місця. Таким чином, загальних досліджень, таких як граматики Пор-Рояля, не було взагалі [79].

«Граматичний компендіум пана Ма» (1898 р.) Ма Цзянчжуна поклав початок новій традиції в історії китайського мовознавства. Після появи даної праці китайські лінгвісти та іноземні китаїсти почали розглядати в своїх дослідженнях граматику китайської мови [21]. «Граматичний компендіум пана Ма» був першим дослідженням, присвяченим граматиці китайської мови, в ньому Ма Цзянчжун дав короткий опис деяких граматичних явищ китайської мови і в тому числі підняв питання про наявність частин мови в китайській мові. Проблема частин мови стала згодом одним з «вічних питань» китайської граматики [19]. Праця «Граматичний компендіум пана Ма» зіграла значну роль в розвитку китайського мовознавства, але в критичних відгуках про граматичний компендіум пана Ма зазначалось, що вона написана під явним впливом нормативної латинської граматики і тому багато висновків є помилковими. Аналіз критичної літератури присвяченій даній роботі

призводить нас до висновку, що граматики китайської мови з самого початку опинилася під впливом метамови флективного ладу, тобто була описана за правилами латинської граматики [56]. Однак відомо, що китайську і латинську мови відносять до різноструктурних мов, тому не всі мовні явища можна перенести з латинської мови на китайську мову.

О.В. Бондарко в своїй роботі «Принципи функціональної граматики і питання аспектології» представив програму порівняльного дослідження поля аспектуальності в мовах різного ладу. В рамках даної програми автор запропонував схему дослідження категорії виду дієслова, яка також може бути застосована до будь-якої мови, в якій центром поля аспектуальності є граматична категорія виду [12].

Згідно О.В. Бондарко, вид є категорією з семантичною домінантою (тобто заснованою на понятійному, концептуальному змісті) поряд з такими категоріями, як спосіб, час, особа та стан. На відміну від категорії часу, категорія виду носить в основному інтерпретаційний характер, тобто реалізує зафіксований і об'єктивований в мовній системі погляд особи, яка говорить [13, с. 48].

Вид описує внутрішню структуру ситуації, з усіх граматичних категорій він найтісніше пов'язаний з семантикою дієслова, хоча в семантиці видів є певні компоненти значення, що носять характер відображення (ознаки тривалості і повторюваності дії). В структурно-синтаксичному плані категорія виду є категорією зі змінною синтаксичною значимістю; заміна видових форм веде до руйнування синтаксичної конструкції, але за умови конкуренції видів є допустимою. Вид є граматичною категорією, що узагальнено вказує, як протікає в часі та як розподіляється в часі позначена дієсловом дія [19].

Проблема граматичної категорії виду в китайській мові привертала увагу багатьох дослідників, і, не дивлячись на те, що вона детально розглядається в багатьох наукових граматиках китайської мови до

теперішнього часу існують розбіжності з приводу кількості та класифікації видових форм китайського дієслова [21].

Більшість робіт з граматики китайської мови написано давно, в 1930-1980 рр., тому і багато положень, що здавалися безперечними у той період вивчення мови можуть бути переглянуті сучасним мовознавством [56].

Однією з перших граматик в радянський період була «Грамматика китайської мови» А.І. Іванова та Е.Д. Поливанова, видана в 1930 році. Дана грамматика, як зазначає В.А Курдюмов, написана достатньо просто, і з точки зору сучасної лінгвістики, є безсистемною, але поряд з цим в ній дається докладний опис всіх рівнів китайської мови, з використанням традиційної термінології «європейського» типу [44, с. 58].

А.І. Іванов і Е.Д. Поливанов не надали повного дослідження категорії виду, присвятивши цій проблемі тільки одні параграф. Автори обмежуються лише стислими зауваженнями про доконаний вид дієслова. На думку А.І. Іванова та Е.Д. Поливанова, доконаний вид утворюється шляхом повторення дієслова, наприклад 说话(shuo shuo) *поговорити*, 坐坐 (zuo zuo) *посидіти* [38].

Повтор дієслова може здійснюватися також за допомогою слова - (yi) один, що вказує на однократність, наприклад, 谈一谈 (shuo yi shuo) *поговорити трохи*, 坐一坐 (zuo yi zuo) *присісти*.

Від дієслів чуттєвого сприйняття доконаний вид утворюється за допомогою додавання до них дієслова 听(jian) *бачити*, наприклад, 听看 (kanjian) *побачити*, 听到 (tingjian) *почути*. Незважаючи на те що в даній граматиці автори не заперечують наявність у китайського дієслова граматичної категорії виду, вони не дають визначення даної категорії, обмежуючись лише декількома зауваженнями [78].

Дослідження категорії виду китайського дієслова розвивалися і поглиблювалися поступально з урахуванням тенденцій, які існували в певні періоди в лінгвістиці [79]. У перших граматиках китайської мови автори не ставлять завдання вивести поняття категорії виду дієслова, а лише дають стислі зауваження про неї. Далі в роботах китаїстів категорія виду піддається глибокому аналізу. Автори досліджують функції різних видових показників і вводять поняття граничних і неграничних дієслів. За допомогою аналізу вони приходять до висновку, що результативна характеристика дієслова пов'язана з аспектуальністю. На наступному етапі вивчення аспектуальності семантики китайського дієслова автори не розглядають окремо видові показники, а говорять про наявність в китайській мові аспектуально-темпоральних форм, в яких поєднуються значення виду і часу.

Таким чином, можна сказати, що відсутність поняття граматичної категорії виду в китайській мові призводить до появи різних критеріїв до виділення видових форм і опису їх значень. Як бачимо, кожен автор виділяє різну кількість видових форм, але загальним недоліком в їх описі є різні підходи до виявлення видових значень. На сучасному етапі з'являються роботи, які підходять до дослідження граматичних явищ китайської граматики з нових позицій, відповідних тенденціям часу і пропонують свої критерії дослідження граматичних явищ в китайській мові, в тому числі і категорії виду.

Схема дослідження категорії виду дієслова в різносистемних мовах, запропонована О. В. Бондарко, дозволяє по-новому підійти до вивчення граматичної категорії виду дієслова в китайській мові і розглянути його зв'язки і відносини з іншими категоріями дієслова.

Загальна характеристика семантики категорії таксиса розуміється нами, слідом за О. В. Бондарко [12], як відношення між діями в рамках цілісного періоду часу, що охоплює значення всіх компонентів та виражається в висловлюванні поліпредикативного комплексу, який може бути представлений різними типами речень, а також висловлюваннями, що являють

собою надфразову єдність. З цього визначення випливає, що відносини таксиса характеризують не одну предикативну форму, а поєднання форм. Семантика таксиса це тимчасові відносини між діями, завжди пов'язані з аспектуальністю характеристикою компонентів і реалізовані у різний спосіб [14, с. 234-235].

На семантику різночасності дій або відносин передування-слідування в китайській мові вказує приєднання до предикату суфікса 了 le; приєднання показника 着 zhe служить для вираження значення одночасності дій; віднесеність дій до одного і того ж періоду без актуалізованості відмінності різночасовості виражається нульовою формою предикатів. Необхідно підкреслити, що при всій визначеності плану вираження таксисні категорії в китайській мовній системі знаходяться у відносинах взаємозалежності і взаємозумовленості [55].

Виділяють два види відносин різночасності: повна (сильна) та неповна (часткова, слабка) різночасовість. Під суворою різночасовістю розуміють такі відносини між діями, коли «дія А строго передує (послідує) дії В тоді і тільки тоді, коли кожен момент, в якому має місце А, знаходиться раніше (пізніше) кожного моменту, в якому відбувається В», іншими словами, відносини повної різночасовості - це відносини тимчасової диз'юнкції [55, с. 243].

Дане мовне явище має в сучасній китайській мові граматичну форму вираження: предикати, виражають дії, що знаходяться у відносинах повної різночасовості, оформляються суфіксом 了 le. Основним значенням даного граматичного показника є підкреслення завершеності дії незалежно від того, чи йде мова про минулий, теперішній або майбутній часі [20, с. 110-112; 86, р. 55-56; 98, с. 351-358; 99, с. 184].

Міркування про те, що даний показник можна розглядати в якості перемикача, «сигналу про перехід в інший стан», висловлено в роботі проф. Тань Аошуан [72, с. 26].

Розглянемо деякі приклади:

(1) 奇迹就这样在众目睽睽下发生了. 大家眼睁睁地看着一个嫩绿的小牙破土而出, 变高变大, 不一会儿, 竟然就长成了一棵参天大树. 紧接着, 雪白的梨花开满了树冠. 一瞬间, 花朵全都落了, 无数的梨子长了出来, 在人们还没有反应过来的时候, 一树黄灿灿的大梨子就挂满了枝头, 清香的气味飘出老远 [97, с. 20]. / Диво сталося на очах у публіки.

[Спочатку] Усі з широко розкритими очима дивилися на те, як з землі видався росток, який ставав все вищим і більшим, і незабаром виріс у дуже високе дерево. Дуже швидко крона його покрилася білими квітами. Через мить все квіти опали, [потім] почали відростати незліченні персики; натопи ще не зрозумів, що ж сталося, [(але) незабаром] гілки дерева були щільно обвішані блискучими жовтими плодами, аромат яких розповсюджувався далеко навколо.

Крім першого речення, що грає роль прологу, що передує розповіді, в даному контексті налічується п'ять різних дій, ширше – ситуацій, – які знаходяться у відносинах суворої різночасовості:

1) (大家眼睁睁地看着) – 一个嫩绿的小牙破土而出, 变高变大, 不一会儿, 竟然就长成了一棵参天大树 / (Усі з широко розкритими очима спостерігали за тим, як) з землі видався росток, який ставав все вищим і більшим, і незабаром виріс у дуже високе дерево;

2) 紧接着, 雪白的梨花开满了树冠 / дуже швидко крона його покрилася білими квітами;

3) – 瞬间, 花朵全都落了 / через мить все квіти опали;

4) 无数的梨子长了出来 / почали відростати незліченні персики;

5) (在人们还没有反应过来的时候,) 一树黄灿灿的大梨子就挂满了枝头, (清香的气味飘出老远) / (натовп ще не зрозумів, що ж сталося) гілки дерева заповнилися блискучими жовтими плодами (аромат яких розповсюджувався далеко навколо) [97, с. 20].

Грама­тично ідею різночасності передають співвідносні форми предикатів:

- 1) 长成了: 长 рости, результативна морфема 成 і суфікс 了;
- 2) 开满了: 开 розквітати, результативна морфема 满 і суфікс 了;
- 3) 落了: 落 опадати і суфікс 了;
- 4) 长了出来: 长 рости, суфікс 了, результативні морфеми 出来;
- 5) 挂满了: 挂 вішати, висіти, результативна морфема 满, суфікс 了 [97, с. 20].

В даному оповідальному контексті дії, на які вказують предикати, оформлені показником виду та часу 了, співвідносяться один з одним так, що виключається будь-яка інтерпретація, яка допускала б хоча б часткове «перекривання» в часі. У тексті китайською мовою грама­тичним маркером зміни дій в рамках однієї мікротеми є показник 了 le. В українській мові такого грама­тичного маркера зміни дій немає; це визначається в контексті оповідання лексично і грама­тично. Дослідники Н. Ч. Лі та А. С. Томпсон відзначають, що в подібних випадках переклад з китайської мови фраз, що мають в своєму складі 了 le, допускає вживання обставинних слів зі значенням послідовності дій - спочатку, потім, після та ін. [86, р. 198].

Використання форми 发生了 (发生 відбуватися + суфікс 了) в першому реченні, що є прологом (назвою нової ситуації), обумовлено протиставленням

якісно нової ситуації (奇迹就这样在众目睽睽下发生了 / Диво сталося на очах у публіки) якоїсь попередньої.

Поряд з повною, суворої різночасовістю виділяють також «слабке передування», або неповну (часткову) різночасовість, суть якої полягає в стосунках, що не виключають диз'юнкції та що має в даному випадку такий сенс: в якомусь відрізку часу, відбувається дія: А чи дія В, або якась частина А і В разом. Таким чином, на деякому часовому відрізку можна припускати співіснування кінцевої частини однієї дії з невизначеною частиною іншої – однозначна вказівка на обмеженість часу відсутня [14, с. 245].

Основною умовою виникнення значення різночасовості є відсутність вираженої граматично вказівки на часовий ліміт дії. З точки зору типології мови, дане явище характеризує тип мовлення – опис [63]. У китайській мові такою – нейтральною по відношенню до функції делімітації – є нульова форма предиката.

2.3 Критерії ядерності функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови

На відміну від української мови в китайській мові у дієслів відсутні окремі категорії виду як граматична категорія. Справа в тому, що в ньому немає внутрішньої флексії, тобто словозміни. Але будь-яку мову як знаряддя, за допомогою якого передаються, формуються думки, волевиявлення та ін., не може уникнути необхідності так чи інакше передати аспектуально відношення, що характеризує, яким чином в часі протікає дія, але кожна мова має для позначення подібного змісту свої кошти.

Існування в сучасній китайській мові частин мови, в тому числі і дієслова, в даний час можна, мабуть, вважати доведеним. Дослідники граматики сучасної китайської мови одностайно не визнають наявності в китайській мові граматичних категорій дієслова, таких як особа, час і спосіб.

Однак багато вчених знаходять в ньому категорію аспекту, кваліфікуючи ряд службових елементів як форми вираження аспектуальності або граматичних показників аспекту. Термін вид був прийнятий у китаєзнавстві ХХ ст., оскільки тодішня граматики китайської мови опинилася під впливом метамови флективного ладу (Див. роботи Ван Лі [21; 19], Гао Мінкай [24], С.Є. Яхонтова [84] та ін.)

Тут необхідно нагадати, що в китаїстиці (і не тільки в ній) довгий час шукали категорії, властиві слов'янським мовам – натхненність, відмінок, граматичний вид та ін.

Слід визнати, що аналітичним мовам, до яких відноситься і китайська, не властиві словозмінні категорії. Хоча семантичні універсалії, такі як, наприклад, аспект, існують і так чи інакше виражаються. Способи вираження аспекту в китайській мові – це ніяким чином не вид дієслова. На думку Ю. С. Маслова, видом називають відповідне явище перш за все в слов'янських мовах, в інших же мовах передача подібних значень позначається терміном аспект [59, с. 305]. Нам також важлива і думка О. В. Бондарко, який вказує, що категорія аспектуальності включає в себе дієслівний вид, спосіб дії, недієслівні лексичні і синтаксичні показники характеру протікання дії як додаткові, допоміжні елементи аспектуальності [14].

Вид – це основний лексико-граматичний спосіб вираження аспекту в слов'янських мовах. Таким чином, проводячи зіставлення і паралелі між явищами двох або трьох типологічно дистантних мов, важливо розуміти, що аспект і вид суть не одне і те ж, проте при навчанні опора на способи вираження подібних в універсальному значенні мовних одиниць абсолютно необхідна. Ми використовуємо термін аспект для опису аспектуальних значень в китайській мові.

У китайській мові ці значення передаються дієсловами в поєднанні з різними мовними засобами, в тому числі і зі спеціальними формантами,

такими як службові слова і модифікатори. Іншими словами, аспекти в китайській мові передаються не граматично, а лексично.

2.4 Особливості периферії функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови

Категорія часу, реалізуючись в тексті, проявляє інтенції автора, його прагнення висловити найбільш адекватно описуються події, донести їх до читача. Звісно ж це значне виявлення мовних засобів, які формують темпоральну структуру тексту, яка в певній мірі обумовлена причетністю тексту до певного жанру [4].

Одним з найбільш дискусійних питань граматики китайської мови є проблема факультативності показників виду та часу.

Факультативність показників проявляється в тому, що при певних умовах слово, що не оформлене показником, без видимої зміни сенсу може бути вжито замість слова з відповідним показником. Так, наприклад, фразу «Він купив вчора» можна перевести на китайську мову двоюко: варіанти будуть відрізнятися один від одного лише тим, що в одному з них предикат буде мати показник 了 («他 昨 天 买 了»), а в другому предикат НЕ буде оформлений, тим самим являючи собою дієслівну форму теперішньо-майбутнього часу («他 昨 天 买») [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 242].

В даний час уявлення про факультативність граматичних показників, що повністю залежить від бажання мовця вживати або не вживати той чи інший показник є практично подоланим. Зрозуміло, що використання або, навпаки, невикористання показників залежать від багатьох факторів. Одним з головних чинників факультативності граматичних показників вважається надмірність даного значення, передача необхідного сенсу іншими засобами.

В якості обов'язкових умов факультативності виокремлюються в числі інших залежність вживання показника від логіко-сміслових чинників. Ми розуміємо під логіко-смісловими факторами віднесення тексту до одного з функціонально-сміслових типів мовлення.

Аналіз текстів з боку смислової та структурної точок зору показує, що узагальнене, логіко-сміслові значення висловлювань, виражених в певних мовних структурах, типово повторюється, змінюючись тільки в тематико-семантичному і частно-структурному відношенні. Мова йде не про конкретний тематичний зміст того чи іншого висловлювання, а про узагальнене логіко-сміслові значення.

Природа людського мислення є такою, що людині властиво сприймати дійсність в її одночасних або послідовних явищах власною свідомістю. Мова ж тільки реєструє ці темпоральні розумові процеси, закріплюючи їх у певних стабільних структурах.

При сприйнятті та відображенні фактів дійсності, які змінюються людське мислення приймає форму діахронних логем, що виражаються в мові у вигляді монологічної розповіді. У разі відображення одночасних явищ виникають синхронні логеми, які оформляються в мові у вигляді опису.

До основних характеристик цього типу мовлення проф. О.А. Нечаєва відносить синхронність буття ознак статичного об'єкта дійсності, підданого опису.

Опис – це функціонально-смісловий тип мовлення, модель монологічного повідомлення в вигляді перерахування одночасних або постійних ознак предмета, що мають для цього певну структуру. В описових контекстах можуть перераховуватися тимчасові або постійні ознаки об'єкта мови, тому опис може бути візуальним або описом-характеристикою. У функціонально-смісловому і структурному відношенні опис протиставлено розповіді і він відрізняється статичністю об'єкта, що виражається, крім усього іншого, у відповідній співвіднесеності форм.

Остання фраза означає, що головна відмітна риса категорії часу в описовому типі мови полягає в тому, що ознаки в описі повинні бути одночасними і час в контексті в цілому має відносний характер.

Далі дослідниця говорить про те, що одночасні ознаки в одному контексті можуть бути виражені формами теперішнього, в іншому – минулого, в третьому - майбутнього відносного часу.

Розглянемо реалізацію даного явища на матеріалі китайської мови, в який раніше не розглядалася функціонально-сміслова типологія мови. Категорія відносного часу займає важливе місце в граматиці китайської мови і може бути представлена категоріями теперішньому-майбутньому, справжнім тривалим часом з пов'язаною з ним формою стану дієслова [84].

Теперішній-майбутній час мають дієслова загального і результативного виду, неоформлені ніякими спеціальними показниками виду та часу.

Теперішній-майбутній час може виражати дію, що відбувається безперервно, завжди наявну в наявності, або повторювану дію, або дію, що є характерною для особи або предмета, позначеного підметом, що є як би однією з ознак, властивостей цієї особи або предмета: 他当工程师. «Він працює інженером». 他常到我这里来. «Він часто приходить до мене» [84, с. 125].

Дослідники відзначають, що назва категорії «теперішній-майбутній час» є багато в чому умовною (С.Е. Яхонтов, В.І. Горелов), тому що мова може йти як про дію, яка була постійною в сьогоденні, так і про дію, яка є постійною в минулому або постійною в майбутньому [84, с. 126].

Теперішній тривалий час може бути виражений двома способами. Перший полягає в приєднання до дієслова суфікса 着 zhe. В цьому випадку категорія справжнього тривалого часу об'єднується з формою стану, позначаючи стан як такий у неперехідних і граничних дієслів.

У неграничних дієслів ця форма вказує, що дія триває в той момент, про який йде мова [84, с. 133]. Термін «теперішній тривалий», за визнанням

С.Е. Яхонтова, не є цілком вдалим, оскільки мова йде не про те, що дія взагалі є тривалою, а про те, що вона триває саме в той момент, про який йдеться. Тому китайський час він навіть пропонує назвати не «теперішній тривалий», а «теперішній триваючий» [84, с. 138]. Крім того, він так само, як і теперішній-майбутній час, може виражати дію, що відбувається не тільки в плані сьогодення, а й в плані минулого й майбутнього часу, ставлення до якого виражається лексично.

Другий спосіб вираження цієї ж часової категорії С.Е. Яхонтов називає аналітичної формою теперішнього тривалого часу [84, с. 143]. Вона утворюється за допомогою службового дієслова 在 (досл. «перебувати в»), яка ставиться перед дієсловом або перед групою присудка в цілому. Форма, що утворюється за допомогою службового слова 在, також як і форма на 着 zhe, може мати значення відносного теперішнього часу; вона позначає не тільки дію, що відбувається в момент мовлення, а й дію, що відбувається в будь-якій іншій даний момент, зазначений обставиною часу або контекстом.

Отже, виходячи з вищевикладеного, ми можемо зробити висновок про те, що відносний час є важливою категорією, яка впливає на вибір тих чи інших показників виду та часу. Більш того, ми можемо сказати, що у багатьох випадках воно має вирішальне значення.

Висновки до другого розділу

У Розділі 2 «ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ» ми дослідили особливості структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови, граматичну категорію часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови, критерії ядерності функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови; проведено аналіз особливостей периферії функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови та зробили наступні висновки:

1. Час, представляючи собою екстралінгвістичну категорію, також є філософською та граматичною категорією, яка має давню історію дослідження. Дана категорія властива всім мовам світу. Усвідомлення часу є різним в різних культурах і визначається як специфікою національної культури, так і мовною системою.

2. Темпоральність відображає «сприйняття і осмислення людиною часу стосовно ситуацій та їх елементів по відношенню до моменту мовлення мовця чи іншій точці відліку». Основна характеристика темпоральності виявляється в вираженні теперішнього, минулого і майбутнього часу. Центральним засобом вираження темпоральності є часові форми дієслів. Ними виражаються значення абсолютного і відносного часу. У вираженні темпорального значення важливу роль відіграють також темпоральні конкретизатори. З їх допомогою визначена фіксованість або нефіксованість часу дії.

3. За характером дейксиса часу можна виокремити наступні типи темпорального відношення: (1) актуальність/неактуальність орієнтації на момент мовлення; (2) абсолютна/відносна орієнтація у часі; (3) фіксований/нефіксований характер темпоральних відносин; (4) вираженість/невираженість ступеня віддаленості часу дії від моменту мовлення.

4. Таким чином, можна зробити наступні висновки:

а) в порівнянні з китайською мовою, в українській мові мовні засоби безпосереднього вираження значення часу є багатшими. Основним засобом в українській мові є різні часові форми дієслів, а в китайській мові центральне місце займають службові слова;

б) як в українській, так і в китайській мові непряме вираження значення часу наближається до явища перифрази, яке представляє собою стилістичний прийом. Це здійснюється при вживанні виразів, пов'язаних з поняттями «людський рух», «астрономічний рух» і «фенологічний рух». Цими засобами частіше виражається час з семантичної дифузії.

5. У традиційній китайській науці аж до кінця XIX ст. граматики як самостійна наукова дисципліна була відсутня і на протязі всієї історії вивчення китайської мови китайськими лінгвістами в рамках традиційної китайської філології хіао хуе (мала наука), що включає wenzi хуе (граматологія), yinyun хуе (фонологія) хунгу хуе (екзегетика).

6. Проблема граматичної категорії виду в китайській мові привертала увагу багатьох дослідників, і, не дивлячись на те, що вона детально розглядається в багатьох наукових граматиках китайської мови до теперішнього часу існують розбіжності з приводу кількості та класифікації видових форм китайського дієслова. Вид описує внутрішню структуру ситуації, з усіх граматичних категорій він найтісніше пов'язаний з семантикою дієслова, хоча в семантиці видів є певні компоненти значення, що носять характер відображення (ознаки тривалості і повторюваності дії). В структурно-синтаксичному плані категорія виду є категорією зі змінною синтаксичною значимістю; заміна видових форм веде до руйнування синтаксичної конструкції, але за умови конкуренції видів є допустимою. Вид є граматичною категорією, що узагальнено вказує, як протікає в часі та як розподіляється в часі позначена дієсловом дія.

**РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ГРАМАТИКО-КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАСОБИ
КИТАЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ЇЇ
КОНТЕКСТУАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ**

**3.1. Частина мови з темпоральним значенням у китайській та
українській мовах**

Фактор часу має на увазі час дії і відносне положення дії від моменту мовлення або іншого моменту на осі часу [91, с. 417]. У китайській мові його вираження можна розглядати в якості темпорального значення. Головними засобами вираження є такі лексичні засоби, як допоміжні слова часу (着 [zhe] 'бути в процесі якої-небудь дії', 了 [le], 过 [guo] 'близькі за значенням до суфіксів дієслів в минулому часі'), іменники (现在 [xian zai] 'тепер', 从前 [cong qian] 'в минулому') і прислівники (已经 [ji ching] 'вже', 即将 [ji jiang] 'скоро') [56, с. 300-326]. Наприклад:

1) 北京 天桥 民俗 园 正在 筹建 中 (天津 日报. 天津 日报社, 19) [95] (теперішній час). / [Bei jing tian qiao min su yuan zheng zai chou jian zhong] 'Фольклорний сад «Тяньцяо» в Пекіні знаходиться на стадії будівництва' (Tianjin Daily);

2) 你们 听说 了 吗? (河北 日报. 河北 日报社, 1992.03.07) [Там же] (минулий час)./[Ni men ting shuo le ma] 'Чи чули ви про це?' (Hebei Daily);

3) 新春佳节 即将 来临 (北京 日报. 北京 日报社) [Там же] (майбутній час)./[Xīnchūn jiā jié jíjiāng lái lín] 'Новорічні свята скоро настануть' (Beijing Daily).

Спираючись на вищесказане, зазначимо, що безпосереднє вираження значення часу здійснюється за допомогою функціонування мовних засобів вираження одиниць категорії часу (табл. 1):

Таблиця 1. Зіставлення засобів вираження категорії часу в українській і китайській мовах

Засоби вираження категорії часу	Китайська мова	Українська мова
часові форми дієслів	-	+
допоміжні слова	+	-
прислівники часу	+	+
іменники часу	+	-
види дієслів	-	+
обставини часу	+	+
лексична семантика дієслів	+	+
повторювальні форми дієслів	+	-
союзи часу	+	+
конструкція з дієсловами	-	+
конструкція з дієприкметниками	-	+
складносурядні речення	-	+
складнопідрядні речення з підрядними часу	-	+
речення з однорідними присудками	+	+
речення з відношенням послідовності	+	-
речення з відносинами рівноправності і рівнозначності	+	-

Під людським рухом мається на увазі діяльність людини і соматичний рух. Вираз діяльності людини може бути розглянутий як фон часу, на якому

хтось поміщається. Фіксованістю часу характеризуються особисті життєві звички, святкові звичаї народу, якісь розважальні діяльності, графік роботи, навіть стиль одягу. Наприклад:

1) 茶客们躺在上面, 摇着芭蕉扇, 品茶乘凉 (新观察. 新观察杂志社) [95]. / [Chá kèmen tǎng zài shàngmiàn, yáoze bājiāoshàn, pǐn chá chéngliáng] 'Лежачі, відвідувачі чайної махають банановим віялом, дегустують чай і насолоджуються прохолодою' ('Новий огляд') (тут дії «махати банановим віялом» і «насолоджуватися прохолодою» зазвичай відбуваються влітку, тому з їх допомогою визначено фон часу історії);

2) 要在家乡, 说不准这会儿全家坐在月亮地里, 品尝着月饼瓜果, 说说笑笑 (陈四长, 潘志新. 民国奇才于右任. 中国青年出版社) [Там же]. / [Yào zài jiāxiāng, shuō bù zhǔn zhè huì er quánjiā zuò zài yuèliàng de lǐ, pǐnchángzhe yuèbǐng guā guǒ, shuō shuōxiào xiào] 'Якщо б ми були на батьківщині, то в цей час ми всією сім'єю милувались місяцем, смакуючи місячні пряники та фрукти, розмовляючи сміючись' ('Чень Сичжан, Пань Чжисінь. Видатний таланти Юй Южень в історії Китайської Республіки. «Китайська Молодь») (смакувати місячний пряник, милуватися місяцем – це звичаї свята місяця в Китаї. Свято місяця доводиться на 15-й день восьмого місяця кожного року за китайським місячним календарем. Він також носить назву Свята середини осені).

Очевидно, що дана сцена трапилася під час свята Місяця, тобто восени). Що стосується соматичного руху людини, то його вираз частіше пов'язується з виразом того, що час тече дуже швидко. У порівнянні з українською мовою в китайській мові для непрямого вираження значення часу частіше вживається вираз, пов'язаний з соматичним рухом. Треба підкреслити, що даний прийом частіше використовується в творах написаних старою літературною мовою Китаю.

Соматичний рух людини, пов'язаний з вираженням значення часу, розділяється на рух руки, рух голови і рух очей. У китайській мові для вираження значення швидкого перебігу часу вживаються такі вирази, як 弹指 [Tán zhǐ] 'клацнути пальцями', 俯仰 [Fǔ yǎng] 'піднімати і опускати голову', 眨眼 [Zhǎ yǎng] 'блмати'. На відміну від китайської мови, в українській мові при вираженні даного значення вживаються слова «миттєво», «мить» та інші слова подібного. Дана відмінність, очевидно, проявляється в перекладах з китайської на українську, тобто 弹指 [tan zhi], 俯仰 [fu yang], 眨眼 [zha yang] переводяться виразами «миттєво», «в одну мить» та ін. наприклад:

1) 弹指 – 挥间, 又八年过去了 (王薇华. 她走了 // 福建青年. 上海人民出版社) [Там же]. / [Tan zhi - hui jian, you ba nian guo qu le] 'Вісім років пролетіли як одна мить' ('Ван Вейхуа. Вона пішла // Молодь провінції Фуцзянь. Шанхайське народне вид-во');

2) 俯仰之间 五十年过去了 (人民日报. 人民日报出版社) [96]. / [Fu yang zhi jian wu shi nian guo qu le] 'В одну мить пройшли п'ятдесят років' ('Газета Женьмінжибао');

3) 10 分钟, – 眨眼 就 过去了 (中国青年报. 中国青年报社) [95]. / [Shi fen zhong, zha yan jiu guo qu le] 'Десять хвилин пройшли в одну мить' ('Газета Китайська Молодь').

Астрономічний рух – це не тільки рух зірок і планет, але й інші метеорологічні явища: дощ, сніг, град та ін. Дані руху і явища показують зміну дня і ночі, а також пів року. Наприклад, схід сонця – ранок; повний місяць – вечір (ніч) середини одного місяця; сніг – зима:

1) 窗外, 天空 呈现 鱼肚白 (赵志强. 春苗. 上海人民出版社) [95] (鱼肚白 [Yú dù bái] 'молочне небо' – символ світанку). / [Chuan wai, tian kun chen xian

yu du bai] 'За вікном небо було молочним' ('Чжао Чжицян. Яріца. Шанхайське народне вид-во');

2) – 阵朔风吹来, 雪片儿在空中扬扬洒洒飞舞 (薛尔康. 裘皮大衣 // 山东文学. 山东文学出版社) [Там же] (朔风 [sho fen] 'північний вітер', 雪片儿 [xue pian er] 'сніжинки' – символи зимового сезону). / [I Zhen sho feng chui lailiu, xue pian er zai kun zhong yang yang sa sa fei wu] 'Дує північний вітер, сніжинки летять і кружляють в повітрі' ('Сюе Еркан // Шаньдунська література').

Крім астрономічного руху, з непрямым виразом значення часу тісно пов'язується фенологічний рух. Астрономічний рух впливає на фенологічний рух.

Під фенологічним рухом маються на увазі регулярні зміни в способі життя тварин і процесі росту рослин. Дані зміни пов'язані зі зміною пір року. Треба підкреслити, що в порівнянні з мовними засобами вираження категорії часу дані непрямі засоби частіше висловлюють час з семантичної дифузиею.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1) в порівнянні з китайською мовою, в українській мові мовні засоби безпосереднього вираження значення часу є багатшими. Основним засобом в українській мові є різні часові форми дієслів, а в китайській мові центральне місце займають службові слова;

2) як в українській, так і в китайській мові непряме вираження значення часу наближається до явища перифрази, яке представляє собою стилістичний прийом. Це здійснюється при вживанні виразів, пов'язаних з поняттями «людський рух», «астрономічний рух» і «фенологічний рух». Цими засобами частіше виражається час з семантичної дифузиею.

У китайській мові фактор часу висловлює час дії і є відносним положенням дії від моменту мовлення або іншого моменту на часовій осі [91

с. 417]. Гун Цяньян (龚千炎) вважає, що фактор часу – час походження дії [100, с. 251]. Українська темпоральність та фактор часу китайської мови мають однаковий об'єкт дослідження, яким є відношення часу ситуації до точки відліку. Треба підкреслити, що на вибір точки відліку до категорії часу великий вплив має когнітивний підхід [101, с. 57]. Популярні два типи когнітивного підходу.

Перший підхід: місце моменту мови особи, яка говорить розглядається як точка звіту, тобто місце спостерігача.

Другий підхід: інший момент вважається точкою звіту, в зв'язку з рухливістю місця спостерігача вибір точки відліку характеризується невизначеністю [104, с. 90-99]. Ці два підходи можуть існувати в одній мові, але один з них є кращим і визначає ставлення дії до точки відліку.

У китайській мові відсутні центральні засоби, що застосовуються для вираження темпорального значення. Вираз темпорального значення реалізується за допомогою мовних засобів вираження фактора часу, що здійснюється, перш за все, при вживанні часових допоміжних слів:

着 [zhe] 'бути в процесі якої-небудь дії', 了 [le], 过 [guo] 'близькі за значенням до суфіксів дієслів в минулому часі'. Дані допоміжні слова частіше вживаються в поєднанні з дієсловами.

Допоміжне слово 着 [zhe] позначає факт, одночасний з точкою відліку. В цьому випадку точкою відліку є не тільки момент мовлення, а й інший момент. Тому 着 [zhe] може позначати факт, який діє в момент мовлення, або факт, що передує моменту мовлення, або факт, наступний за моментом мовлення. Наприклад:

1) 他认真地听着大家的发言。(中国青年报. 中国青年报社, 'Газета «Китайська молодь»') (факт, що діє в момент мовлення; теперішній час). / [Ta zhen zhen de ting zhe ta jia de fa yan] 'Він уважно слухає виступ співрозмовника';

2) 小高向母亲和哥哥作了解释,他 – 大早就带着午饭去放鸭了.
(中国青年报. 中国青年报社, 'Газета «Китайська молодь»') [Там же] (факт,
що передує моменту мовлення; минулий час). / [Xiao gao xiang mu qin he ge ge
zuo le jie shi, ta yi da zao jiu dai zhe wu fan qu fang ya le] 'Сяо Гао пояснив матері
і братові, що рано вранці він взяв з собою обід і пішов пасти качок';

3) 媒人啊你听着 (人民文学. 人民文学出版社 'Народна література')
[Там же] (Факт, наступний за моментом мовлення; майбутній час). / [Mi ren a
ni ting zhe] 'Сваха, ти слухай'. Допоміжні слова 了 [le] і 过 [guo] частіше
позначають факт, що передує точці відліку.

При цьому основною точкою відліку є момент мовлення. Слова 了 [le] і
过 [guo] ще можуть позначати факт, який відраховується від іншого моменту,
тобто вони можуть вживатися для вираження значення майбутнього часу:

1) 他阅读了大量的思想教育方面的书籍. (中国青年报. 中国青年
报社 'Газета «Китайська молодь»') [Там же] (минулий час). / [Ta yue du le da
liang de xi xiang jiao yu fang mian de shu ji] 'Він читав багато книг про
ідеологічне виховання';

2) 会议快要结束了. (世界知识. 世界知识出版社, 'Знання світу') [Там
же] (майбутній час). / [Hui yi kuai yao jie shu le] 'Збори закінчаться';

3) 我说: "去过两次". (中国青年报. 中国青年报社, 'Газета «Китайська
молодь»') [Там же] (минулий час). / [Wo shuo, qu guo liang ci] 'Я сказав, що я вже
побував там два рази';

4) 乐乐要过生日了. (少年科学. 少年儿童出版社, 'Наука для молоді')
[Там же] (майбутній час). / [Le le yao guo shen ri le] 'У Леле скоро буде день
народження'.

Крім тимчасових допоміжних слів, при вираженні темпорального значення прислівники і іменники часу відіграють важливу роль. У китайській мові існують такі прислівники часу, що вживаються для вираження темпорального значення: 正在 [zhèng zài] 'бути в процесі якої-небудь дії', 将要 [jiāng yào] 'ось-ось', 已经 [yǐ jīng] 'вже', 才 [cái] 'тільки' та ін. Що стосується іменників часу, то вони поділяються на три типи:

1) іменники, що виражають теперішній час: 现在 [xiàn zài] 'тепер', 此时 [cǐ shí] 'в цей час', 如今 [rú jīn] 'в даний час', 目前 [mù qián] 'зараз';

2) іменники, що виражають минулий час: 过去 [guò qù] 'раніше', 以前 [yǐ qián] 'в минулому', 原来 [yuán lái] 'з самого початку', 刚才 [gāng cái] 'тільки що';

3) іменники, що виражають майбутній час: 将来 [jiāng lái] 'в подальшому', 未来 [wèi lái] 'в майбутньому', 往后 [wǎng hòu] 'надалі':

1) 北京 天桥 民俗 园 正在 筹建 中. (天津 日报. 天津 日报 社, 'Tianjing Daily') [Там же] (теперішній час). / [Běijīng tiānqiáo mínsú yuán zhèngzài chóujiàn zhōng] 'Фольклорний сад «Тяньцяо» в Пекіні знаходиться на стадії будівництва';

2) 以前, 他 只 在 地图 上 见过. (中国 青年 报. 中国 青年 报 社, 'Газета «Китайська молодь»') [Там же] (минулий час). / [Yǐqián, tā zhǐ zài dìtú shàng jiànguò] 'Раніше він це бачив тільки на карті';

3) 往后 你 多 在 思想 上 帮助 我. (河北 日报. 河北 日报 社, 'Hebei Daily')[Там же]. / [Wǎng hòu nǐ duō zài sīxiǎng shàng bāngzhù wǒ] 'Надалі тобі треба буде допомагати мені покращувати і розвивати мислення'.

Не можна не відзначити, що спеціальними засобами вираження темпорального значення є нульові форми дієслів. Нульові форми дієслів в китайській мові можуть висловлювати різні часові значення. Вони можуть

висловлювати факт, одночасний з моментом мовлення, тобто передають значення теперішнього часу.

Зазвичай дані значення часу мають дієслова, що позначають дію. В цьому випадку в реченнях представлено обставини місця або в кінці речення використовується службове слово 呢 [ne] 'близьке за функцією до частки в українській мові':

1) 卢平在家里看电视,学法语。(文汇报.文汇报社, 'Веньхуейбао')
[Там же] (теперішній час). / [Lú píng zài jiālǐ kàn diànshì, xué fǎyǔ] 'Лу Пін дивиться телевізор і вивчає французьку мову вдома';

2) 他一笔一划地做作业呢。(科学文艺.四川人民出版社, 'Наука і література') [Там же] (теперішній час). / [Tā yī bǐ yī huà de zuò zuò yè ne]

'Він уважно робить домашнє завдання". Нульові форми також можуть висловлювати факт, який скоро відбудеться. Таке значення мають дієслова, що позначають бажання або мають стимулююче значення:

你说吧。(北京晚报.北京晚报社, 'Вечірній Пекін') [Там же]. / [Nǐ shuō ba] 'Скажи будь ласка'.

Всі засоби окремо або одночасно висловлюють темпоральні значення. Вони складають основу темпоральності китайської мови. Важливо відзначити, що в китайській мові якийсь інший момент є основною точкою відліку, а момент мовлення є вторинною точкою відліку.

3.2. Фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах

У фразеологізмах закріплюються пізнання та сприйняття часу, які пов'язані з матеріальною, соціальною та духовною культурою даної мовної спільноти. З їх допомогою ми знайомимося з уявленнями про час і з процесом

пізнання часу предків і сучасників, оскільки «завдяки завжди образному базису фразеологізмів, що відображає світогляд нації – носія мови, відображеному у внутрішній формі або у формі змісту їх 'буквального' значення <.. > мовна пам'ять фразеологізмів не тільки зберігає, але і традиційно відтворює від покоління до покоління живу спадщину культури».

Вивчення українських і китайських фразеологізмів сприяє виявленню та усвідомленню культурної інформації, закріпленої в мові. У фразеологізмах накопичуються бачення часу людини.

Безсумнівно, все це знайшло відображення в китайській мові, зокрема у фразеологічній системі. Підтвердженням цьому стали і виявлені окремі слова, що позначають вік, які включають в себе фізичні або фізіологічні характеристики, посилення на стародавній етикет і звичаї, зіставлення (порівняння), прямі або алюзивні цитати зі стародавніх поем або найменування, засновані на методі множення двох чисел. Присутні також і самі фразеологічні одиниці, прямо називають дитячий вік, юнацький вік, молодість, зрілий вік і старість. Аналізуючи дані фразеологізми, можна показати специфіку їх використання, особливості походження і вживання.

З огляду на лінгвістичні та культурологічні особливості сприйняття та відображення часу, ми згрупуємо фразеологізми, виходячи з їх загальної семантики.

Фразеологізми, що вказують дитячий вік, як і в українській мові, мають різні відтінки значень. Так, наприклад, ряд одиниць несе в собі негативне забарвлення (黄口小儿 «жовторотий молодик», 黄毛丫头 «сопливе дівчисько, недосвідчене, наївне», 乳臭未干 «молоко на губах не обсохло» [90, с. 69]), виявляючи такі якості, як недосвідченість або нетямущість.

Інші ж підкреслюють, що пора дитинства – це прекрасний час, коли дитина, по-перше, здорова та міцна (虎头虎脑 «богатирського виду») [94, с.

269], а по-друге, максимально близька до істини та добра (童言无忌 «слова дитини будуть бездоганні», 金童玉女 «золотий юнак і яшмова дівка»).

Також можна побачити, що в ряді фразеологізмів присутнє зіставлення дитини та тварини – недосвідченого, але хороброго теляти (初生之犊不畏虎 «новонароджена теличка навіть тигра не боїться – молодим властиві сміливі дерзання»).

Фразеологізми, що вказують на юнацький вік, теж мають різні відтінки значень. Більшість з них несе в собі позитивне забарвлення. Люди часто порівнюють дівчат з квітами, а дівчатка в підлітковому віці схожі на квіткові бруньки (含苞待放 «квітка ось-ось розкриється – про дівчину, яка дорослішає», 豆蔻年华 «Квітучий кардамон – дівчина-підліток»).

Слід зазначити, що в китайській мові слива – це символ часу заміжжя. Фразеологізм 標梅之年 – «час, коли відцвітає слива», позначає, що дівчині вже пора виходити заміж.

Оскільки підлітковий вік часто вважається найкращою порою життя, присутні фразеологізми, які описують його як час, коли є енергія, здорове тіло та красиве майбутнє (风华正茂 «квітучий вік; повний бадьорості і енергії; в розквіті молодості», 生龙活虎 «бадьорий, енергійний, як живий дракон і живий тигр» [92, с. 125], 红男绿女 «строкатий натовп блискучих чоловіків і жінок; юнаків та дівчата», 翩翩少年 «елегантний молодий чоловік», 惨绿少年 «молода людина в темно-зеленому одязі (в знач.: висхідна зірка; талановитий юнак з великим майбутнім)», 春秋鼎盛 «весна і осінь в розквіті» (в знач.: роки розквіту, юність).

Зрілий вік описують фразеологізми, що конкретно називають фіксований вік, наприклад, 而立之年 «самостійний вік», в китайській традиції це 30 років, 不惑之年 «вік, коли вже немає сумнівів», це сорокарічний вік. Існують також фразеологізми, які виражають зрілість, описуючи зовнішній

вигляд дорослого і відзначаючи його міць і силу (人高马大 «рослий і великий» [102, с. 69], 彪形大汉 «велетень, високий чоловік»).

Є фразеологізми, що підкреслюють працездатність і фізичний стан, що вказує на те, що люди знаходяться в дорослому віці (成熟 稳重 «зрілі і стійкі», 年轻力壮 «молодий і в розквіті сил, повний молодості і сили», 年富力强 «повний життя і енергії, в розквіті років і сил», 精明能干 «знати, розуміти, що до чого, бути людиною обізнаною, бувалою, володіти практичною хваткою»). При описі жінок середнього віку, що володіють шармом, використовується фразеологізм 徐娘半老 «жінка в зрілому віці», це означає, що вона зберігає елегантність і чарівність молодості, добре збереглася. Навпаки, якщо люди ще молоді, але вони виглядають дуже старими, то підходить фразеологізм 未老先衰 «передчасно постаріти», що означає «виглядати не по віку, немічно або постаріти не по роках» [103, с. 360].

З давніх часів у китайців є традиція – поважати старших за віком і з любов'ю ставитися до дітей. Тому в мові існує багато фразеологізмів, що описують старих людей. Присутні фразеологізми, що позначають певний вік, так, 年逾 古稀 «вік перевищив 70 років», 古稀 之年 «сімдесятирічна (про людину)», 花甲 之年 «шістдесятирічна, шістдесят років», 耳顺 之年 «шістдесят років, коли вам виповнилося шістдесят років, ви можете судити, чи є ви істинним чи ні, слухаючи слова інших», 七老八十 «70-80-річна, людина в похилому віці».

Коли китайці молоді, то вони мають чорняве волосся, а коли старіють, їх волосся білішає, тому багато фразеологізмів описують літніх людей, вказуючи на біле або сиве волосся, наприклад, 白发苍苍 «сивий, сивоволосий», 须眉交白 «і вуса й брови посивіли, сиві брови та борода (в знач .: постаріти)», 皓首苍颜 «сива голова – посивілий; старець», 两鬓如霜

«віскі вкрилися інеєм», 须发皆白 «волося та борода посивіли» (в знач. похилий вік), 庞眉皓首 «волохаті брови і сиве волосся» (про літню людину).

У китайській міфології журавель може довго жити, більше тисячі років, тому присутні фразеологізми зі словом журавель, так, 鹤发童颜 «Біле волосся і дитяче обличчя» (батьорий, моложавий, що чудово зберігся), що має біле волосся та моложаве обличчя, 龟年鹤寿 «Черепашка та журавель (в знач.: довголіття), епістема, довголіття журавля», 鹤发鸡皮 «куряча шкіра і журавлине (біле) волосся» (в знач. : старий, в глибокій старості), 鹤骨霜髯 «кістки журавля» (про худу людину, пор. : шкіра та кістки).

У свідомості двох народів час існує вічно, воно нескінченно. Українці пов'язують вічність часу з одиницею виміру часу – століттям. В їхній свідомості століття, з одного боку є кінцевим (100 років), а з іншого – нескінченним. У китайців вічність часу часто зв'язується з небом, землею, горами, водою та іншими «багаторічними» феноменами. Незважаючи на кінець століття, 100 років все-таки довгий термін. Тому в уявленні українців і китайців час існує довго.

Висновки до третього розділу

У Розділі 3 «ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ГРАМАТИКО-КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАСОБИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ЇЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ» ми дослідили частини мови з темпоральним значенням у китайській та українській мовах, фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах та зробили наступні висновки:

1. Крім тимчасових допоміжних слів, при вираженні темпорального значення прислівники та іменники часу відіграють важливу роль. У китайській мові існують такі прислівники часу, що вживаються для вираження темпорального значення.

2. Що стосується іменників часу, то вони поділяються на три типи:

а) іменники, що виражають теперішній час: 现在 [Xiān zài] 'тепер', 此时 [Cǐ shí] 'в цей час', 如今 [Rújīn] 'в даний час', 目前 [Mù qián] 'зараз';

б) іменники, що виражають минулий час: 过去 [Guò qù] 'раніше', 以前 [Yǐ qián] 'в минулому', 原来 [Yuán lái] 'з самого початку', 刚才 [Gāng cái] 'тільки що';

в) іменники, що виражають майбутній час: 将来 [Jiāng lái] 'в подальшому', 未来 [Wèi lái] 'в майбутньому', 往后 [Wǎng hòu] 'надалі'.

3. Спеціальними засобами вираження темпорального значення є нульові форми дієслів. Нульові форми дієслів в китайській мові можуть висловлювати різні часові значення. Вони можуть висловлювати факт, одночасний з моментом мовлення, тобто передають значення теперішнього часу. Зазвичай дані значення часу мають дієслова, що позначають дію.

4. Всі засоби окремо або одночасно висловлюють темпоральні значення. Вони складають основу темпоральності китайської мови. Важливо відзначити,

що в китайській мові якийсь інший момент є основною точкою відліку, а момент мовлення є вторинною точкою відліку.

5. Таким чином, можна зробити наступні висновки:

а) в порівнянні з китайською мовою, в українській мові мовні засоби безпосереднього вираження значення часу є багатшими. Основним засобом в українській мові є різні часові форми дієслів, а в китайській мові центральне місце займають службові слова;

б) як в українській, так і в китайській мові непряме вираження значення часу наближається до явища перифрази, яке представляє собою стилістичний прийом. Це здійснюється при вживанні виразів, пов'язаних з поняттями «людський рух», «астрономічний рух» і «фенологічний рух». Цими засобами частіше виражається час з семантичною дифузією.

ВИСНОВКИ

Для досягнення поставлених завдань наукової роботи нами було проведено комплексне, системне дослідження функціонально-семантичного поля темпоральності в сучасній китайській мові. За результатами дослідження нами зроблено наступні наукові висновки:

1) Досліджено генезис розвитку категорії семантичного поля в лінгвістиці: зроблено висновок, що становлення даної наукової категорії пов'язано безпосередньо з галуззю функціональної граматики та її історичним становленням у 20-30-ті роки ХХ ст. Поняття смислового (функціонально-семантичного) поля пов'язано з ономасіологічним підходом в граматиці та її дослідженням як системи. Теорія функціонально-семантичних полів (ФСП) була запропонована у 1960-ті рр. О. В. Бондарко й була ним розвинута у 1970-80-ті рр. За його словами, функціонально-семантичне поле є двосторонньою (тобто з точки зору змісту і формальності) мовною одиницею і створює семантичну зону існуючої мови за допомогою граматичних (морфологічних і синтаксичних) засобів взаємодії з лексичними, лексико-граматичними та словоутворюючими елементами.

Виявлено, що на сьогоднішній день, як нами було встановлено в ході цього дослідження при опрацюванні наукових джерел, у сучасній лінгвістиці, як українській, так і зарубіжній, існує ціла низка теоретичних концепцій і методологічних підходів стосовно дослідження категорії функціонально-семантичного поля. Теорія поля охоплює, по суті справи, безліч точок зору, які являють собою досить значні варіанти спільної ідеї - ідеї семантичного зв'язку слів один з одним в мові. Теорія поля виявилася результативною тому, що в понятті “поле” лінгвістам вдалося реалізувати ідею про наявність якоїсь структурної величини, яка об'єднує лексику в лексико-семантичну систему, де кожна лексема виявляє цю величину як домінуючу сему лексичного значення.

Виходячи з аналізу досліджених нами наукових праць, нами запропоноване власне визначення функціонально-семантичного поля: *поле це*

наукова категорія, яку можна застосувати для позначення сукупності лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом, спільними формальними показниками. Також ця категорія відображає понятійну, предметну чи функціональну схожість позначуємих явищ.

2) Досліджено класифікацію функціонально-семантичних полів. Встановлено, що можна виокремити декілька основних наукових підходів до класифікації. Е. В. Гулига і Е. І. Шендельс розглядають поля множинності, часу, модальності та ін. О.В. Бондарко виділяє поля темпоральності, аспектуальності, заставні. Вищевказаним полям притаманні такі основні ознаки: «а) загальна семантика компонентів поля; б) неоднорідність складу поля, що включає як граматичні, так і лексичні компоненти; в) структура з ядра і периферії з плавними переходами, як між цими частинами поля, так і між різними полями». А. В. Бондарко називає такі поля функціонально-семантичними (ФСП), а Є. В. Гулига і Е. І. Шендельс визначають їх як граматико-лексичні (ГЛП). Існують також інші більш детальні методологічні нюанси для визначення класифікації функціонально-семантичних полів, які застосовуються сучасними спеціалістами. Виокремлено три основних типа функціонально-семантичних полів: поля першого типу (поле часу, яке розпадається на мікрополе теперішнього, минулого і майбутнього часу, і поле прямого об'єкта, що складається з мікрополів створюваного, змінюваного, доповненого і зовнішнього об'єкта, що залежить від суб'єкта), другого типу (поле безлічі, яке складається з двох мікрополів – мікрополя певної множини і мікрополя невизначеної безлічі) та третього типу (поле визначеності – невизначеності).

3) Проведено аналіз структури функціонально-семантичного поля: основні лексичні одиниці, що представляють темпоральну лексику в лексико-семантичній системі відрізняються кількома особливостями: а) основні тимчасові лексичні одиниці входять до ядра поля, беручи участь в організації семантичної структури лексичної системи; б) найбільша семантична схожість

спостерігається зі словами «час», які виступають в якості назви поля в основних темпоральних лексичних одиницях; в) основні тимчасові лексичні одиниці характеризуються високою частотою обробки, включаються до активної лексики мови; г) високий рівень активності ключових слів і їх центральне положення в лексичній системі обумовлені, перш за все, їх старовиною і оригінальністю з точки зору походження мовної системи або їх повним освоєнням і адаптацією в літературній мові як похідних слів.

4) Проведено аналіз категорії темпоральності у лінгвістиці в контексті функціонально-семантичного поля: час, представляючи собою екстралінгвістичну категорію, також є філософською та граматичною категорією, яка має давню історію дослідження. Дана категорія властива всім мовам світу. Усвідомлення часу є різним в різних культурах і визначається як специфікою національної культури, так і мовною системою. Темпоральність відображає «сприйняття і осмислення людиною часу стосовно ситуацій та їх елементів по відношенню до моменту мовлення мовця чи іншій точці відліку». Основна характеристика темпоральності виявляється в вираженні теперішнього, минулого і майбутнього часу. Центральним засобом вираження темпоральності є часові форми дієслів. Ними виражаються значення абсолютного і відносного часу. У вираженні темпорального значення важливу роль відіграють також темпоральні конкретизатори. З їх допомогою визначена фіксованість або нефіксованість часу дії.

5) Здійснено аналіз особливостей структури функціонально-семантичного поля темпоральності сучасної китайської мови: за характером дейксиса часу можна виокремити наступні типи темпорального відношення: (1) актуальність/неактуальність орієнтації на момент мовлення; (2) абсолютна/відносна орієнтація у часі; (3) фіксований/нефіксований характер темпоральних відносин; (4) вираженість/невираженість ступеня віддаленості часу дії від моменту мовлення.

6) Досліджено граматичну категорію часу в якості ядра функціонально-семантичного поля темпоральності китайської мови: проблема граматичної категорії виду в китайській мові привертала увагу багатьох дослідників, і, не дивлячись на те, що вона детально розглядається в багатьох наукових граматиках китайської мови до теперішнього часу існують розбіжності з приводу кількості та класифікації видових форм китайського дієслова. Вид описує внутрішню структуру ситуації, з усіх граматичних категорій він найтісніше пов'язаний з семантикою дієслова, хоча в семантиці видів є певні компоненти значення, що носять характер відображення (ознаки тривалості і повторюваності дії). В структурно-синтаксичному плані категорія виду є категорією зі змінною синтаксичною значимістю; заміна видових форм веде до руйнування синтаксичної конструкції, але за умови конкуренції видів є допустимою. Вид є граматичною категорією, що узагальнено вказує, як протікає в часі та як розподіляється в часі позначена дієсловом дія.

7) Досліджено частини мови з темпоральним значенням у китайській та українській мовах: Крім тимчасових допоміжних слів, при вираженні темпорального значення прислівники та іменники часу відіграють важливу роль. У китайській мові існують такі прислівники часу, що вживаються для вираження темпорального значення. Що стосується іменників часу, то вони поділяються на три типи: а) іменники, що виражають теперішній час: 现在 [Xián zài] 'тепер', 此时 [Cǐ shí] 'в цей час', 如今 [Rú jīn] 'в даний час', 目前 [Mù qián] 'зараз'; б) іменники, що виражають минулий час: 过去 [Guò qù] 'раніше', 以前 [Yǐ qián] 'в минулому', 原来 [Yuán lái] 'з самого початку', 刚才 [Gāng cái] 'тільки що'; в) іменники, що виражають майбутній час: 将来 [Jiāng lái] 'в подальшому', 未来 [Wèi lái] 'в майбутньому', 往后 [Wǎng hòu] 'надалі'. Спеціальними засобами вираження темпорального значення є нульові форми дієслів. Нульові форми дієслів в китайській мові можуть висловлювати різні

часові значення. Вони можуть висловлювати факт, одночасний з моментом мовлення, тобто передають значення теперішнього часу. Зазвичай дані значення часу мають дієслова, що позначають дію. Всі засоби окремо або одночасно висловлюють темпоральні значення. Вони складають основу темпоральності китайської мови. Важливо відзначити, що в китайській мові якийсь інший момент є основною точкою відліку, а момент мовлення є вторинною точкою відліку.

8) Досліджено фразеологічні одиниці з темпоральним значенням у китайській та українській мовах. Зроблено наступні висновки: а) в порівнянні з китайською мовою, в українській мові мовні засоби безпосереднього вираження значення часу є багатшими. Основним засобом в українській мові є різні часові форми дієслів, а в китайській мові центральне місце займають службові слова; б) як в українській, так і в китайській мові непряме вираження значення часу наближається до явища перифрази, яке представляє собою стилістичний прийом. Це здійснюється при вживанні виразів, пов'язаних з поняттями «людський рух», «астрономічний рух» і «фенологічний рух». Цими засобами частіше виражається час з семантичною дифузією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу: монографія / За заг. ред. С. М. Амеліної. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 470 с.
2. Архангельська А.М. Методи компонентного аналізу і компонентного синтезу в сучасних ономасіологічних дослідженнях. *Мовознавство*. №1. 2010. С. 45-53.
3. Ачилова О.Л. Опозиційний характер функційно-семантичної категорії кратності в сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 26. С. 32–36.
4. Барчук В.М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис: монографія. Івано-Франківськ, 2011. 416 с.
5. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ : Академія, 2011. 304 с.
6. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів : Вид. центр ЛНУ ім І. Франка, 2009. 376 с.
7. Бацевич Ф. Части української мови як дискурсивні слова: монографія. Львів : ПАІ, 2014. 288 с.
8. Бацевич Ф., Космеда Т. Нариси з функціональної лексикології. Львів : Світ, 1998. 420 с.
9. Бондар О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження. Одеса : Астропринт, 1996. 192 с.
10. Бондарко А.В. Введение. Полевые структуры в системе функциональной грамматики. *Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры*. 2005. 480 с.
11. Бондарко, А.В. Категоризация в системе грамматики. Москва : Языки славянских культур, 2011. 488 с.

12. Бондарко А.В. Теоретические проблемы русской грамматики. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2004. 208 с.
13. Бондарко А.В. Теория значения в системе функциональной грамматики: на материале русского языка. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 736 с.
14. Бондарко А. Теория функциональной грамматики. Москва : УРСС, 2001. 347 с.
15. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. 3-е изд. М., 2003. 264 с.
16. Бойко Н.І. Конотативна лексична семантика: інтенсивний і параметричний складники: [монографія]. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 167 с.
17. Будникова Н.Н. Этнокультурный аспект в выражении сравнительных отношений в языке русского, английского и немецкого песенного фольклора: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Курск, 2009.
18. Быкасов А.Н. Место ФСПЦУ среди других полей. Ростов-н/Д., 2007. 248 с.
19. Ва Ли. Грамматика современного китайского языка. Т. I. Шанхай, 1955. 287 с.
20. Ван Ли. Основы китайской грамматики. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1954. 298 с.
21. Ван Ли. Теория китайской грамматики. Чунцин, Шанхай, 1947. 256 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
23. Воротіна Л.І., Воротін В.Є., Гуткевич С.О. Магістерська робота: методика написання і захисту: Навчальний посібник для освітньо-

кваліфікаційного рівня повної вищої освіти "магістр". Київ : вид-во Європ. ун-ту, 2004. 81 с.

24. Гао Минкай. Грамматика китайского языка. 2-е изд. Шанхай, 1951. 544 с.
25. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення. *АПСНІМ*. 2014. № 2 (2). С. 73-78.
26. Головань Е.О. Семантика інтенсивності як різновид кількісного значення. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 37. С. 10–13.
27. Голубовська І.О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. 223 с.
28. Городенська К. Граматичний словник української мови. Сполучники. Київ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.
29. Демська О.М. Текстовий корпус: ідея іншої форми: [монографія] Київ : ВПЦ НаУКМА, 2011. 282 с.
30. Денисова С.П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Київ : КДЛУ, 2005. Вип. 1. Т. 16. С. 29-33.
31. Десницкая А.В. Сравнительное языкознание и история языков. Москва : УРСС, 2004. 352 с.
32. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
33. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії. Донецьк : ДонНУ, 2006. 219 с.
34. Залевская А. А. Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст : избранные труды. Москва : Гнозис, 2005. 543 с.
35. Залевская А. А. Интерфейсная теория значения слова: психолінгвістический подход. London: IASHE, 2014. 180 p.

36. Заметалина, М.Н. К проблеме описания функционально-семантического поля в синхронии и диахронии. *Филологические науки*. 2002. № 5. С. 89-93.
37. Засанська Н.Д. Лексико-семантичне поле криза в українській та англійській мовах: графоматричний і статистичний аспекти. дис... канд. філол. Наук: 10.02.21. Кіровоград, 2016.
38. Иванов А.И. Грамматика современного китайского языка. Москва : УРСС, 2001. 304 с. (Лингвистическое наследие XX века).
39. Канонік Н.П. Граматична організація лексико-семантичних полів «простору і часу» в сучасній англійській мові: дис...канд.філол.наук: 10.02.04. Луцьк. 2013. 333 с.
40. Караулов Ю.Н. Лингвокультурное сознание русской языковой личности. Моделирование состояния и функционирования. 2009. 546 с.
41. Кваліфікація цінності модальності в китайській мові. Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ: діалог мов та культур» 30 березня – 1 квітня 2016 року. С. 203-205.
42. Корольова А.В. Перспективність розвитку методів сучасного зіставного мовознавства. *Проблеми зіставної семантики*: [зб. статей / відп. ред. О. О. Тараненко]. Київ : КДЛУ, 2005. № 8. С. 8-13.
43. Костич Л. Основні засади функціональної граматики. Київ, 2004. 79 с.
44. Курдюмов В.А. Курс китайского языка теоретическая грамматика. Москва : Цитадель-трейд; Лада. 2005. 576 с.
45. Кухар Н., Мошноріз М. Теорія функціональної граматики О. В. Бондарка. *Лінгвістичне портретування сучасного соціуму. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця, 2016. URL: <https://www.vspu.edu.ua/science/art/a161.pdf>. (Дата звернення 29.09.2021).
46. Леута О.І. Проблема значення мовних одиниць у сучасній лінгвістичній парадигмі. *Філологічні студії*. Вип. 13. 2015. С. 122-128.

47. Липка С.І. Лексико-семантичне поле на позначення зухвалої поведінки в сучасній німецькій мові: дис... канд. філол. Наук: 10.02.04. Львів, 2013.
48. Липка С.І. Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Львів, 2015. С. 255-257.
49. Лихошерстова М.Ю. Функціонально-семантичне поле темпоральності в арабській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ : КНЛУ, 2014. 214 с.
50. Лучик А.А. Про плинність лінгвістичної традиції. *Магістеріум: Мовознавчі студії*. 2011. № 43. С. 45-49.
51. Любимова Ю.С. Модальна частка у сучасній китайській мові: функціонально-семантичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 7. Том 2. С. 66-70.
52. Любимова Ю.С. Засоби і способи реалізації модальності можливості в сучасній китайській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки*. Випуск № 1 (83). 2016. С. 72–78.
53. Любимова Ю.С. Вплив традиційної китайської медицини на розвиток лексичного складу китайської мови: лінгвокультурний аспект. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: діалог мов і культур»*, 19-21 березня 2014р.: Київ, вид. центр КНЛУ, 2014. С. 246-247.
54. Любимова Ю.С. Субполе достовірності в складі ФСП модальності в сучасній китайській мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». 2016. №3. С. 102-106.

55. Лю Сюньнин. Грамматическое значение у суффикса “了(le)” в современном китайском языке. *Филология китайского языка*. 1988. № 5. С. 321-330.
56. Люй Шусян. Очерк грамматики китайского письменного языка. 6-е изд. Шанхай, 1953. 248 с.
57. Люй Шусян. Восемьсот слов в современном китайском языке. Пекин, 1981. 668 с.
58. Маклакова Е.А. Теоретические проблемы семной семасиологии: [монография] Воронеж : Истоки, 2013. 277 с.
59. Маслов Ю.С. Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 840 с.
60. Методи лінгвістичних досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Слов'янськ : СДПУ, 2010. 262 с.
61. Нерушева Т.В. Выражение категории условия при помощи средств лексической семантики: дис. к.ф.наук: 10.02.01, 10.02.19, 25.06.03.: Орел, 2003. 165 с.
62. Нерушева Т. В. Функционально-семантические и ассоциативные поля. *Вестник ЮУрГГПУ*. 2009. №10-2.
63. Нечаева О.А. Логико-смысловая основа монологических типов речи. *Лингвистика текста: констатирующие тексты типа «описание» и «повествование»*. Улан-Удэ : Изд-во Бурятского гос. ун-та, 2011. С. 240-246.
64. Павлишенко О.А. Квантитативні характеристики лексико-семантичних полів дієслова в авторських текстах художньої англійської літератури: дис...канд.філол.наук: 10.02.04. Львів. 2017. 211 с.
65. Попенко О.М. Функціонально-семантична категорія інтенсивності дії : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2005. 21 с.
66. Попович Н.М. Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості в українській мові (на матеріалі творів І.Я Франка). *Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Філологія. Одеса, 2018. Вип. 36. Т. 1. С. 57-60.

67. Присяжнюк О.М. Лексикологія та семасіологія української мови: навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 122 с.

68. Сальникова О. Функціонально-семантичне поле як спосіб дескрипції мови. *Лінгвістичні студії. Донецьк : ДонНУ, 2006. Вип. 14. С. 49-53*

69. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: [термінологічна енциклопедія] Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

70. Слободинська Т.С. Функціональна граматики в контексті системних міждисциплінарних досліджень мовленнєвої комунікації. *Наукові праці. Випуск 92. Том 105. Філологія Мовознавство. 2009. С. 122-127.*

71. Тань А. Проблемы скрытой грамматики (на материале типологии китайского языка): автореф. дисс. ... д. филол. н. Москва, 1995. 43 с.

72. Тань Аошуан. Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя: На примере кит. яз. Москва : Яз. славян, культуры, 2002. 896 с.

73. Тарасова В.В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах: [монографія]. Київ : ТзОВ «SprintPrint», 2010. 255 с.

74. Тахиров И.М. Временная лексика. Баку : Нурлан, 2008. 324 с.

75. Темник Г.Д. Функціональна граматики української мови: завдання та наукові теорії створення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог, 2013. Вип. 39. С. 107-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_39_33 (Дата звернення: 26.09.2021)*

76. Ткач О.М. Базові категорії та властивості семантичного поля. Збірник наукових праць. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні*

науки) Вип. 2. 2011. URL : <https://aqce.com.ua/vipusk-n2-2011/tkach-om-bazovi-kategorii-ta-vlastivosti-semantichnogo-polja.html> (Дата звернення 20.09.2021).

77. Христіанінова Р.О. Тривало-часові складнопідрядні речення в сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*: [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. Харків, 2007. Вип. 23. С. 170-173.

78. Фан Юйцин. Прикладная китайская грамматика. Пекин, 2001. 437 с.

79. Чэнь, Готин. Об аспектуальности и темпоральности китайских глаголов [Текст]. *Язык и наука*. 2005. № 4. С. 22–33. (на кит. яз.)

80. Цзин Лисинь. Видо-временное значение у суффикса “了(le)” и его синтаксические условия. *Преподавание китайского языка во всём мире*. 2002. № 1. С. 34–43.

81. Шевченко І.Г. Теорія лексико-самантичного поля в роботах мовознавців. XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION. URL: <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semantichnogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavtsiv/> (Дата звернення: 01.10.2021).

82. Щепка О.А. Функціонально-семантичне поле компаративності: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Сімферополь, 2008. 19 с.

83. Щичко В.Ф. Китайский язык. Теория и практика перевода. Москва : Восток-Запад, 2004. 223 с.

84. Яхонтов С.Е. Категория глагола в китайском языке. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. 172 с.

85. Ipsen G. Der Alte Orient und die Indogermanen. *Festschrift fur W.Streitberg*. Heidelberg, 1924. p. 30-45.

86. Li N. Ch., Thompson A. S. Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar. Berkeley.Los Angeles: University of California Press, 1984. 309 p.

87. Meyer R.N. Bedeutungssysteme. *KZ*, 43, 4, 1910. P. 358-366.

88. Moser H. Dem Gedächtnis Jost Trier. Sprache und Gesellschaft. Beitrage zur soziolinguistischen Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache. Jahrbuch 1970. pp. 323-327.
89. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1932.
90. 中华成语大词典. 江西教育出版社 2014. 1116页. [Большой китайский фразеологический словарь. Цзянсу: Цзянсийское образование, 2014. 1116 с.].
91. 陈平. 论现代汉语时间系统的三元结构. 中国语文. 1988. 第6期, 第401-422页(Чэнь Пин. О тройной структуре системы времени в современном китайском языке. *Китайский язык*. 1988. № 6. С. 401-422).
92. 林玉山. 中华成语大词典. 北京教育出版社. 2014. 1344页. [Лин Юйшань. Большой китайский фразеологический словарь. Пекин: Пекинское образование, 2014. 1344 с.]
93. 吕叔湘. 中国语法要略. 北京: 商务印书馆. 2018, 681页(Люй Шусян. Очерк грамматики китайского языка. Пекин, 2018. 681 с.).
94. 中华成语词典, 北京: 商务印书馆国际有限公司, 2006. [Китайский фразеологический словарь. Пекин, 2006. 1001 с.]
95. 国家语委现代汉语语料库 (Корпус современного китайского языка Государственного комитета по работе в области языка и письменности) URL: <http://www.cnccorpus.org/> (дата звернення: 27.06.2021).
96. 北京语言大学: BCC语料库(Пекинский университет языка и культуры: Корпус китайского языка BCC) URL: <http://bcc.blcu.edu.cn/> (дата звернення: 28.06.2021).
97. 蒲松龄.聊斋志异。北京出版社, 2007. (Пу Сунлин. Рассказы о необычайном. Пекин, 2007. 409 с.)

98. 现代汉语八百词. 北京, 2004. (Толковый словарь современного китайского языка. Пекин: Изд-во Пекинского лингвистического университета, 2004. 603 с.)
99. 汉语听说教程(上).北京语言大学出版社, 2008. (Учебник аудирования и речи китайского языка. Пекин: Изд-во Пекинского лингвистического университета, 2008. 391 с.)
100. 龚千炎. 谈现代汉语的时制表示和时态表达系统. 中国语文. 1991. 第4期, 第251-261 页 (Гун Цяньян. О системе выражения фактора времени и временной формы в современном китайском языке. *Китайский язык*. 1991. № 4. С. 251-261).
101. 方霁. 从认知的角度看英汉时制系统及其表达差异. 世界汉语教学. 2000. 第3期, 第57-63 页(Фан Цзи. Исследование фактора времени и различий его выражения в английском и китайском языках в когнитивном аспекте. *Обучение китайскому языку в мире*. 2000. № 3. С. 57-63).
102. 赵辛予, 赵辛茅/
多功能成语词典, 北京: 商务印书馆国际有限公司, 2004. 1074 页. [Чжао Синьюй, Чжао Синьмао. Много-функциональный фразеологический словарь. Пекин, 2004. 1074 с.]
103. 汉语谚语词典/ 周静琪编著. —
北京: 商务印书馆国际有限公司, 2006. 1699页. [Чжоу Цзинци. Словарь китайских пословиц. Пекин, 2006. 1699 с.]
104. 游顺钊. 视觉语言学论集. 北京: 语文出版社. 1994, 203 页(Ю Шуньчжао. Сборник научных статей о визуальной лингвистике. Пекин: Язык и литература, 1994. 203 с.).

PE3IOME

汉语时间性功能语义场的研究具有重要意义。时间性的功能语义领域的研究对于一般语言学也很重要，因为我们正在处理一种一般来说不是很清楚的现象。此外，由于跨文化交际的动态发展，不同文化和语言的发言者的接触，导致资格工作的主题、目的和目标的选择。

本研究的目的是对现代汉语时间性的功能语义场进行全面、系统的分析。

此次科学探索的对象是现代汉语作为文化信息的宝库，它能够积累和储存与文化相关的知识，即说话者的传统，通过语言代代相传。

主题是现代汉语时间性的功能语义场。

资格鉴定工作包括引言、三个部分，每个部分的结论、整个工作的一般结论、所用资源列表。引言确定资格工作所选主题的相关性，定义研究对象和主题，制定目的和目标，概述分析方法，揭示结果的新颖性、理论和实践意义，描述研究的结构工作。

第一部分考察了语言学语义场范畴发展的起源，功能语义场的分类；分析功能语义场的结构，在功能语义场的语境下进行语言学中的时间性范畴。

第二部分研究现代汉语时间性功能语义场的结构、以时间语法范畴为核心的汉语时间性功能语义场、功能性-时间性的核性判据。汉语时间性语义场；对汉语时间性功能语义场的外围特征进行了分析。

第三部分将研究汉语和乌克兰语中具有时间意义的词性，汉语和乌克兰语中具有时间意义的词组单位。

结论列出了研究的主要结果。

在工作和研究过程中，系统地对功能语义领域进行了分类，并选出了主要的科学方法。